

บทที่ 4

การนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทย

1. หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทน

ปัจจุบันกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยที่เกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนมีอยู่มากมายแต่ได้กระจัดกระจายอยู่ตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ รวมถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งเป็นบทบัญญัติทั่วไปและพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ซึ่งมีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะ โดยมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เป็นกฎหมายแม่บทในการจัดการและคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพรวม ดังนั้นจึงควรที่จะศึกษาถึงกฎหมายเหล่านี้เสียก่อนว่ามีหลักเกี่ยวกับความรับผิดในทางแพ่งและหลักการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อมอย่างไร เพื่อที่จะได้นำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมดังมีรายละเอียดดังนี้

1.1 กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับความรับผิดในทางแพ่ง

ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปจะส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายให้กับทั้งสิ่งแวดล้อมและประชาชน ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายจะเกิดความรับผิดในทางแพ่งโดยต้องชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย การเรียกร้องค่าเสียหายในทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ฉบับนี้ จะกระทำโดยอาศัยหลักกฎหมายทั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดตามมาตรา 420 ซึ่งนำมาปรับใช้ในกรณีที่มีผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมและได้สร้างความเสียหายให้แก่ชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดยทั่วไป และหลักในเรื่องการทำให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนรำคาญ ตามมาตรา 1337 ซึ่งปรับใช้กับเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี การเรียกร้องค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักดังกล่าวมีข้อจำกัดหลายประการซึ่งได้สร้างปัญหาและความยุ่งยากให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นอันมาก กล่าวคือ การเรียกร้องโดยอาศัยหลักละเมิดผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความเสียหายที่ได้รับเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อมนั้น หรือการที่จะเรียกร้องโดยอาศัยบทบัญญัติในมาตรา 1337 ผู้เรียกร้องจะต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ ที่พิพาท

เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จึงได้กำหนดมาตรการในการคุ้มครองผู้ที่ได้รับความเสียหายจากปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้อย่างเป็นระบบโดยกำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะต้องรับผิดชอบต่อผู้ได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากกิจกรรมของตน และกำหนดความรับผิดสำหรับผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สูญหาย หรือเสียหายให้ต้องชดเชยค่าเสียหายดังกล่าวให้กับรัฐ รายละเอียดของเรื่องดังกล่าว พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดไว้ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยความรับผิดทางแพ่งในมาตรา 96 และมาตรา 97 นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 ที่ได้กำหนดความรับผิดของผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง และผู้มีวัตถุอันตรายไว้ในครอบครอง ในกรณีที่วัตถุอันตรายนั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนี้

1.1.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ความรับผิดทางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ใช้กับกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นกับเอกชน กล่าวคือ บทบัญญัติเหล่านี้ไม่ได้มุ่งคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ แต่เป็นการคุ้มครองเอกชนหรือประชาชนทั่วไปที่ได้รับความเสียหายทั้งทางร่างกาย จิตใจ หรือทรัพย์สิน จากการที่สิ่งแวดล้อมอยู่ในภาวะมลพิษ ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีเพื่อเรียกร้องให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายโดยอาศัยฐานความผิด ดังนี้คือ

- (1) ความเสียหายในมูลละเมิด ตามมาตรา 420
- (2) ความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตราย ตามมาตรา 437
- (3) ความเสียหายจากเหตุเดือดร้อนรำคาญ ตามมาตรา 1337

(1) ความเสียหายจากการกระทำละเมิด ตามมาตรา 420 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

การกระทำละเมิดตามมาตรา 420 มีข้อพิจารณา ดังนี้

1. ผู้ใด

หมายถึง ผู้ที่กระทำละเมิดนั้น อาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ โดยบุคคลธรรมดานั้นหากบุคคลใดมีความสามารถรู้สึกผิดชอบ รู้สำนึกในการกระทำของตนเองแล้ว บุคคลนั้นย่อมรับผิดในการกระทำละเมิดของตนเองได้ โดยไม่ต้องพิจารณาเห็นว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เยาว์หรือผู้เสมือน

ไร้ความสามารถหรือไม่ เพราะการกระทำละเมิดนั้นไม่ใช่การทํานิติกรรม ส่วนนิติบุคคลอาจต้องรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดได้โดยพิจารณาจากการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลเป็นเกณฑ์¹

2. การกระทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย

การกระทำนั้นนอกจากจะหมายความว่าความถึงการเคลื่อนไหวโดยรู้สำนึกแล้ว ยังรวมถึงการงดเว้นไม่กระทำการที่ตนเองมีหน้าที่ต้องทำเพื่อป้องกันผลอีกด้วย ทั้งนี้ การกระทำโดยผิดกฎหมายได้แก่ การกระทำโดยไม่มีสิทธิ โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีบทบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะว่าการกระทำใดบ้างที่ผิดกฎหมายเหมือนอย่างฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

3. เป็นการกระทำที่เกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

คำว่า “จงใจ” หมายถึง รู้สำนึกถึงผลหรือความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของตน ผลเสียหายที่เกิดขึ้นแม้จะมากกว่าที่เข้าใจ ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบ จะอ้างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 222 เพื่อไม่ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนที่มีอาจคาดหมายนั้นไม่ได้ จึงทำให้จงใจในทางละเมิด แตกต่างจากเจตนาในการกระทำความผิดทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 เพราะการกระทำละเมิดไม่ใช่การไม่ชำระหนี้ตามบทบัญญัติดังกล่าวและเจตนาในทางอาญานั้น อาจจะเป็นการกระทำโดยประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผล ส่วนจงใจนั้นไม่ต้องมุ่งหมายต่อผลอันใด โดยเฉพาะ เพียงแต่รู้ว่าจะเกิดความเสียหายแก่เขาเท่านั้นก็พอ² เช่น เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมสั่งให้ลูกจ้างปล่อยน้ำเสียจากโรงงานสู่แหล่งน้ำย่อมจะรู้ได้น้ำเสียนั้นจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อแหล่งน้ำและชุมชนที่ได้อาศัยแหล่งน้ำนั้น

แม้ผู้กระทำจะมีได้จงใจที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น แต่ยังคงต้องรับผิดชอบกระทำด้วยความประมาทเลินเล่อ ซึ่งหมายความว่า การกระทำโดยไม่จงใจ แต่ไม่ใช้ความระมัดระวังตามสมควรที่จะใช้ ระดับความระมัดระวังที่จะสมมติขึ้นเปรียบเทียบเป็นมาตรฐานเพื่อวินิจฉัยความรับผิดชอบของผู้กระทำ ความเสียหายนั้นในประการแรกต้องเปรียบเทียบกับบุคคลที่มีความระมัดระวังตามพฤติการณ์และตามฐานะในสังคมเช่นเดียวกับผู้กระทำ ความเสียหาย ประการที่สองจะต้องพิจารณาพฤติการณ์ภายนอกเช่นเดียวกับผู้กระทำ ความเสียหายว่าหากบุคคลผู้ที่ถูกสมมติขึ้นนั้นอยู่ในฐานะเดียวกับผู้กระทำ ความเสียหายแล้วควรจะทำอย่างไร³

¹ ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, หลักกฎหมายละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2540), น.14.

² จิตติ ติงศกัทธิย์, คำอธิบาย ป.พ.พ. บรรพ 2 มาตรา 394 ถึงมาตรา 452, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), น.171.

³ เฟิงอ้วง, น180-181.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7224/2539 จำเลยจ้างให้ผู้ตายเข้าไปเกี่ยวข้าวในนาของจำเลย ภายหลังจากที่มีการฉีดยาฆ่าแมลงในนาได้เพียงหนึ่งสัปดาห์ ยาฆ่าแมลงที่ยังไม่สลายตัวและตกค้าง อยู่ในนาจำเลยเป็นเหตุให้ผู้ตายเสียชีวิตโดยเฉียบพลัน ข้อเท็จจริงปรากฏว่าตามปกติแล้วภายหลังการ ฉีดยาฆ่าแมลงในนาข้าว จะต้องรอให้ยาฆ่าแมลงนั้นสลายตัวหมดก่อนจึงจะเข้าไปเกี่ยวข้าวได้ การ สลายตัวของยาฆ่าแมลงดังกล่าวใช้เวลาอย่างน้อย 14 วัน แต่ถ้าไม่มีฝนตกอาจใช้เวลาอย่างน้อยหนึ่ง เดือน การที่จำเลยจ้างให้ผู้ตายเข้าไปเกี่ยวข้าวภายหลังการฉีดยาฆ่าแมลงได้เพียงหนึ่งสัปดาห์ จึงถือ ว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อผู้ตายโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

4. มีความเสียหายแก่บุคคลอื่น⁴

การกระทำโดยผิดกฎหมาย ไม่เป็นการละเมิดเสมอไป การกระทำผิดกฎหมายจะเป็น ละเมิดก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่น ซึ่งความเสียหายนั้นต้องมีลักษณะ ดังนี้

(ก) เป็นความเสียหายที่แน่นอน และไม่ไกลเกินกว่าเหตุ

(ข) เป็นความเสียหายในปัจจุบันหรือจะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นในอนาคตก็ได้

(ค) ความเสียหายนั้นต้องเป็นความเสียหายที่เกิดกับชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิ กล่าวคือ ความเสียหายนั้นอาจทำให้ร่างกายเจ็บปวด ได้รับทุกข์ทรมาน หรือทำให้ เสียสุขภาพจิต หรือทำให้ผู้อื่นต้องกระทำการหรือจำยอมอยู่ภายใต้ภาวะเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทำให้ทรัพย์สินบุบสลาย ถูกทำลายไป หรือทำให้สิทธิหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองคุ้มครองต้อง สูญเสียไป

5. มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล⁵

หมายถึง ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นผลมาจากการกระทำของผู้กระทำ แต่คดี เกี่ยวกับมลพิษในสิ่งแวดล้อม โจทก์มักไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดว่า ความเสียหายที่ตนได้รับนั้นมี สาเหตุมาจากการกระทำของจำเลยหรือไม่ เพราะภาวะมลพิษที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นผลจากการ กระทำหรือดเว้นไม่กระทำของบุคคลมากกว่า 1 คนขึ้นไป หรือมีฉะนั้นภาวะมลพิษที่เกิดขึ้นก็มีสาเหตุ มาจากต้นกำเนิดหลายแหล่ง เช่น ปัญหามลพิษในแม่น้ำลำคลอง อาจมีต้นเหตุมาจากการปล่อยน้ำทิ้ง จากบ้านเรือนของประชาชนที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่น จากโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขนาดย่อม

⁴ กมลทิพย์ คติการ , “มาตรการในการเรียกร้องค่าเสียหายจากคดีสภาวะแวดล้อม,” เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 14 , พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), น.343.

⁵ เพิ่งอ้าง, น.344.

หรือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวนา ชาวไร่ ชาวสวนก็ได้ ซึ่งแหล่งต้นกำเนิดของภาวะมลพิษดังกล่าวอาจอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันจนทำให้โจทก์ไม่อาจบอกได้ว่า ความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของใครโดยแน่ชัดได้ โจทก์ผู้มีหน้าที่นำสืบจึงต้องประสบกับความยุ่งยากในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลให้ศาลยอมรับว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลยที่โจทก์กล่าวอ้าง เพราะเจ้าของโรงงานแต่ละแห่งมักปฏิเสธความรับผิดชอบของตน โดยอ้างว่าตนไม่ได้เป็นต้นเหตุของความเสียหาย ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นอาจเกิดจากโรงงานที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันก็ได้ หรือถึงแม้ว่าโจทก์จะพิสูจน์ได้ว่าภาวะมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลรวมจากการกระทำของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมของโรงงานทุกแห่งรวมกันก็ยังมีปัญหาและความยุ่งยากต่อไปอีกว่า จำเลยผู้ก่อเหตุเดือดร้อนเสียหายขึ้นนั้นจะแบ่งความรับผิดชอบอย่างไร คือโรงงานอุตสาหกรรมใดก่อให้เกิดปัญหาภาวะมลพิษยิ่งหย่อนมากน้อยกว่ากัน

การฟ้องคดีโดยอาศัยหลักละเมิดนี้ จะต้องเป็นกรณีที่มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้คน ดังนั้น เฉพาะผู้ที่ได้รับความเสียหายเท่านั้นจึงจะมีสิทธิฟ้องคดีตามมาตรา ๖๖

(2) ความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตราย⁶

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 บัญญัติว่า “บุคคลใดครอบครองหรือควบคุมยานพาหนะอย่างใด ๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล บุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดจากยานพาหนะนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั่นเอง” วรรคสอง “ความข้อนี้ให้ใช้บังคับได้ตลอดถึงบุคคลผู้มีไว้ในครอบครองของตนซึ่งทรัพย์สินเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพ หรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์สินนั้นด้วย”

บทบัญญัติในมาตรา 437 เป็นเรื่องของความรับผิดโดยเคร่งครัด โดยกำหนดให้ผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตรายนั้น โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้นจะจงใจให้เกิดความเสียหายหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ ซึ่งผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายตามมาตรา ๖๖ หมายถึง เจ้าของ ผู้เช่า ผู้ยืม หรือผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินนั้นในลักษณะอื่น เช่น ทรัพย์สินที่ถูกยึดตามคำพิพากษาของศาลหรือตามกฎหมายเฉพาะ รวมทั้งผู้ที่ได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

⁶ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2549), น.465-466.

ทรัพย์สินอันตรายตามมาตรา 437 วรรคสอง หมายถึง ทรัพย์สินอันเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพ เช่น วัตถุระเบิด ดินปืน น้ำมัน กระแสไฟฟ้า หรือทรัพย์สินอันเป็นของเกิดอันตรายโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ เช่น ดอกไม้เพลิง แลคเกอร์ ทินเนอร์ รวมทั้งทรัพย์สินอันเป็นของเกิดอันตรายโดยอาการกลไกของทรัพย์สินนั้น เช่น เครื่องจักรที่ใช้ในการก่อสร้าง เป็นต้น

การอ้างว่าความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตรายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือความผิดของผู้เสียหายเอง ผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นเช่นนั้นจึงจะพ้นความรับผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1300-1315/2499 ใช้รถจักรเกาลากจูงตู้รถโดยสารและสินค้าเพิ่มปริมาณมากขึ้นกว่าเดิม ต้องเร่งไฟและกำลังไอน้ำของตัวรถจักรเพิ่มขึ้นเป็นเหตุให้ลูกไฟและประกายไฟปลิวไปตามลมไหม้หลังคาบ้านที่อยู่ข้างทางรถไฟแล้วลุกลามต่อไปไหม้บ้านเรือนราษฎรเสียหายหลายหลัง และปรากฏว่าก่อนๆ ลูกไฟเคยปลิวไหม้หลังคาบ้านและสิ่งของริมทางรถไฟเสมอๆ ทางองค์การรถไฟก็มีได้จัดการป้องกันอย่างใดจึงต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายแก่ราษฎรเหล่านั้น

(3) ความเสียหายเกิดจากเหตุเดือดร้อนรำคาญ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337 บัญญัติว่า “บุคคลใดใช้สิทธิของตนเป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหาย หรือเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันควรในเมื่อเอาสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาคำนึงประกอบไซ้ว่า ท่านว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิที่จะปฏิบัติการเพื่อยุติความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป ทั้งนี้ไม่ลบล้างสิทธิที่จะเรียกค่าทดแทน”

เหตุเดือดร้อนรำคาญตามมาตรา 1337 เป็นกรณีที่บุคคลอื่นได้กระทำการใด ๆ ตามสิทธิของตน เป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนรำคาญเกินควร เช่น การทำอุตสาหกรรมในบ้านและเสียงจากเครื่องจักรนั้นได้สร้างความรำคาญแก่ผู้อยู่อาศัยข้างเคียง กฎหมายจึงให้สิทธิเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายที่จะขจัดความเดือดร้อนรำคาญนั้นให้สิ้นไปได้

ในการพิสูจน์ถึงความเสียหายจากเหตุเดือดร้อนรำคาญนั้นจะพิจารณาจากสภาพหรือตำแหน่งที่ตั้งแห่งทรัพย์สินนั้นประกอบ กล่าวคือ จะต้องเป็นความเสียหายหรือเดือดร้อนที่วิญญูชนทั่วไปไม่สามารถทนได้ เช่น ปัญหากลิ่นเหม็นจากโรงงานอุตสาหกรรม สถานบันเทิงที่ส่งเสียงอึกทึกครึกโครมในยามค่ำคืน หรือน้ำเสียที่ไหลเข้าไปในที่ดินของผู้อื่นและสร้างความเสียหายให้กับพืชและสัตว์ในที่ดินนั้น ผู้ที่มีสิทธิฟ้องคดีตามมาตรานี้ได้จะต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับความเสียหายเท่านั้น ผู้ที่อาศัยสิทธิของเจ้าของไม่ว่าจะเป็นผู้เช่า ผู้ครอบครอง หรือผู้อยู่อาศัย ไม่สามารถฟ้อง

คดีตามมาตรานี้ได้ ในการพิสูจน์ความเสียหายโจทก์เพียงพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าการกระทำของจำเลยเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควรก็เพียงพอ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1081/2467 โจทก์ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลสะพานระพีพัฒนาภาค มา 30 ปีแล้ว เมื่อสัก 10 ปีมานี้ จำเลยได้ปลูกโรงเลื่อยมือขึ้นโรงหนึ่ง ต่อมาเมื่อสัก 5 ปีมานี้ จำเลยเปลี่ยนเป็นโรงเลื่อยจักรใช้ไฟฟ้าเปิดทำงานตลอดวันทุกวัน เว้นก็แต่วันเทศกาลบางวันเท่านั้น บางวันก็ทำการเลื่อยไม้ในเวลากลางคืนด้วย โรงเลื่อยของจำเลยนี้มีเสียงดังและทำความสะเทือนให้โจทก์ได้รับความเดือดร้อนรำคาญ ทำให้ทรัพย์สินของโจทก์เสียหายและร่างกายทรุดโทรม พิพากษาว่า โรงเลื่อยจักรของจำเลยทำการให้มีเสียงดังและทำความสะเทือนจนเป็นที่เดือดร้อนรำคาญเป็นนิวแซนซีให้แก่โจทก์ จึงห้ามมิให้จำเลยทำการให้มีเสียงดัง และทำความกระเทือนจนเป็นที่เดือดร้อนรำคาญแก่โจทก์ต่อไป และให้ชดเชยค่าเสียหายแก่โจทก์เป็นเงิน 420 บาท

1.1.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

มาตรการทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 นี้ มีทั้งมาตราที่ใช้กับกรณีความเสียหายที่เกิดกับเอกชนและความเสียหายต่อสาธารณะหรือต่อรัฐ เนื่องจากเป็นพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้อย่างรอบด้านที่สุด ซึ่งผู้ที่ได้รับความเสียหายก็สามารถฟ้องคดีให้ผู้กระทำรับผิดตามพระราชบัญญัตินี้ได้ ดังนี้

- (1) ความรับผิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิด
- (2) ความรับผิดกรณีทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหาย

- (1) ความรับผิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิด

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 96 ได้บัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิด ไว้ดังนี้

“แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้น เกิดจาก

(1) เหตุสุดวิสัยหรือสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อม ในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย”

จากบทบัญญัติดังกล่าว เป็นการนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดและหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาใช้ในการกำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายทางแพ่งจากกิจกรรมของตน โดยมีข้อพิจารณา ดังนี้

ก) การก่อให้เกิดการรั่วไหลและการแพร่กระจายของมลพิษ

ความรับผิดตามมาตรา 96 นั้น เป็นความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากแหล่งมลพิษที่ก่อให้เกิดมลพิษ เช่น โรงงานที่ปล่อยควันพิษจากการผลิต หรืออาจเป็นกรณีที่มีการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิดมลพิษใดก็ได้ เช่น มีการรั่วไหลของสารพิษจากที่เก็บกากอุตสาหกรรมของโรงงานลงไปสู่แม่น้ำทำให้ปลาตายเป็นจำนวนมาก กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อใดที่มีความเสียหายเกิดจากมลพิษแล้ว สามารถนำมาตรา 96 ไปปรับกับคดีเพื่อวินิจฉัยความรับผิดของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษได้ โดยขอบเขตของการบังคับใช้มาตรา 96 นั้นค่อนข้างครอบคลุมอย่างกว้างขวางเนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 4 ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “มลพิษ” ว่าหมายถึง “ของเสีย วัตถุอันตราย และมลสารอื่น ๆ รวมทั้งกาก ตะกอนหรือสิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้น ที่ถูกปล่อยทิ้งจากแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือภาวะที่เป็นพิษภัยอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนได้ และให้หมายความรวมถึง รังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือน หรือเหตุรำคาญ อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นหรือถูกปล่อยออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษด้วย” จะเห็นว่า สารเกือบทุกชนิดถือเป็นมลพิษได้ หากว่าก่อให้เกิดหรือเพียงแต่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน นอกจากนี้ แม้แต่สิ่งที่มีใช้สารประกอบตามปกติหรือเป็นแต่เพียงพลังงาน ก็ยังอาจถือว่าเป็นมลพิษได้ไม่ว่าจะเป็นรังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือนหรือเหตุรำคาญต่าง ๆ⁷

⁷ อานาจ วงศ์บัณฑิต, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2550)

ข) ความเสียหายที่เกิดจากมลพิษ

การก่อให้เกิดมลพิษหรือการแพร่กระจายหรือรั่วไหลของมลพิษที่ก่อให้เกิดความรำคาญตามมาตรา 96 นั้น มลพิษจะต้องเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย เช่น ทำให้ผู้ที่ได้รับมลพิษนั้นเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจจะเสียชีวิต นอกจากความเสียหายต่อบุคคลแล้ว มลพิษนั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐด้วยก็ได้ เช่น มลพิษที่รั่วไหลจากโรงงานทำให้ไม้ผลของผู้เสียหายไม่ออกผล เป็นต้น

ค) ผู้เสียหาย

ผู้ที่จะเรียกร้องค่าเสียหายตามมาตรา 96 นั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เอกชนและรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ดังนี้

(1) ผู้เสียหายที่เป็นเอกชน หมายถึง ประชาชนทั่วไปที่ได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย และทรัพย์สิน รวมถึงผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้เสียหายที่ได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิต ได้แก่ บุพการี ผู้สืบสันดาน และคู่สมรสของผู้ตาย ผู้เสียหายที่เป็นเอกชนนี้หมายรวมถึงนิติบุคคลที่ทรัพย์สินของนิติบุคคลนั้นได้รับความเสียหายจากปัญหามลพิษดังกล่าวอีกด้วย

(2) ผู้เสียหายที่เป็นรัฐ หมายถึง รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ เช่น ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ ซึ่งทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานเหล่านั้นได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษซึ่งได้แก่ อาคารที่ทำการของรัฐ ที่ดินสาธารณะ ป่าสงวน รวมทั้งทางน้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ง) ผู้ที่ต้องรับผิดชอบ

ผู้ที่จะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าเสียหายตามมาตรา 96 ได้แก่ เจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษที่เกิดการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้น คำว่าแหล่งกำเนิดมลพิษจะมีความหมายเพียงใดนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้ให้นิยามไว้ในมาตรา 4 ซึ่งบัญญัติว่า “แหล่งกำเนิดมลพิษ” หมายความว่า “ชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม อาคาร สิ่งก่อสร้าง ยานพาหนะ สถานที่ประกอบกิจการใด ๆ หรือสิ่งอื่นใดซึ่งเป็นแหล่งที่มาของมลพิษนั้น” จะเห็นได้ว่าแหล่งกำเนิดมลพิษตามมาตรา 96 นี้มีความหมายกว้างครอบคลุมทั้งแหล่งกำเนิดมลพิษที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ นอกจากเจ้าของซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบโดยเฉพาะแล้วผู้ที่จะต้องรับผิดชอบร่วมด้วยตามมาตรา 96 นี้ยังรวมถึงผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นอีกด้วย ซึ่งได้แก่ ผู้ควบคุมดูแล ตัวแทน หรือผู้ประกอบการที่มีได้เป็นเจ้าของโรงงาน เป็นต้น⁸

⁸ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 6 , น.460.

จ) ข้อยกเว้นความรับผิด⁹

มาตรา 96 กำหนดข้อยกเว้นที่ทำให้เจ้าของและผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากมลพิษไว้ 3 กรณี ดังต่อไปนี้

1) หากความเสียหายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือสงคราม เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ต้องรับผิด คำว่าเหตุสุดวิสัยนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา 8 ว่าหมายถึงเหตุที่เราไม่อาจป้องกันได้แม้จะได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรในการป้องกันแล้ว ดังนั้น จึงไม่มีเหตุผลใดที่จะต้องให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นรับผิด เช่น เกิดแผ่นดินไหวทำให้บ่อพักน้ำเสียของโรงงานตะแคงและรั่วจนทำให้น้ำเสียบางส่วนไหลออกจากโรงงานไปสู่แปลงผักของชาวบ้านข้างเคียงจนได้รับความเสียหาย เป็นต้น ส่วนการสงครามนั้นหมายถึงการสู้รบกันระหว่างรัฐซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือความควบคุมของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ เขาจึงไม่ควรต้องรับผิด

2) หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษกระทำการตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ ก็ไม่ต้องรับผิดตามมาตรา 96 เพราะเขาได้กระทำตามคำสั่งตามกฎหมายแล้ว เช่น กรณีที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษได้กระทำตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินอันเกิดจากการรั่วไหลของมลพิษตามมาตรา 9 เขาขอยอมยกการกระทำตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีนั้นขึ้นเป็นข้อต่อสู้ให้ตนเองหลุดพ้นจากความรับผิดได้

3) หากผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายนั้นเป็นผู้กระทำการหรือละเว้นกระทำการเสียเอง เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษก็ไม่ต้องรับผิด เช่น หากผู้เสียหายขโมยสารเคมีชนิดหนึ่งจากโกดังเก็บของและในระหว่างการลักลอบขนถ่ายสารเคมีนั้นสารเคมีได้เกิดระเบิดและทำให้ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บ เจ้าของหรือผู้ครอบครองโกดังนั้นไม่ต้องรับผิด

(2) ความรับผิดกรณีทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหาย

ในส่วนของค่าเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาตินั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้นำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาบัญญัติไว้เช่นกันโดยกำหนดให้ผู้ซึ่งสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสุขของแผ่นดินจะต้องชดเชยค่าเสียหายดังกล่าวให้กับรัฐ ซึ่งเป็นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในลักษณะของประโยชน์มหาชนเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นสมบัติร่วมกันของประชาชนในประเทศซึ่งรัฐมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษา หากมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ผู้กระทำจึงต้อง

⁹ อานาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น. 546-547.

รับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งบัญญัติว่า

“ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใด โดยมีขอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น” โดยข้อพิจารณาดังนี้

(ก) การกระทำและละเว้นการกระทำ

การที่จะมีความรับผิดชอบเกิดขึ้นตามมาตรา 97 ได้นั้น จะต้องมีการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมีขอบด้วยกฎหมายของบุคคลรวมทั้งนิติบุคคล เช่น ผู้จัดการบริษัทค้าไม้สั่งให้ลูกจ้างตนเองลักลอบตัดไม้จากป่าสงวนแห่งชาติ หรือเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้รู้เห็นเป็นใจกับผู้ลักลอบตัดไม้โดยเพิกเฉยไม่ยอมจับกุมผู้กำลังลักลอบตัดไม้ทั้ง ๆ ที่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว เป็นต้น¹⁰

(ข) ทำลาย ทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

การกระทำและการละเว้นการกระทำโดยมีขอบด้วยกฎหมายที่จะก่อให้เกิดความรับผิดชอบตามมาตรา 97 นั้น จะต้องเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ทรัพยากรธรรมชาติของรัฐได้แก่ ป่าไม้ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติและเขตสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า แร่ธาตุและก๊าซธรรมชาติ แม่น้ำ ลำคลองและทางน้ำต่าง ๆ หินและดินที่มีได้อยู่ในที่ดินของเอกชน เป็นต้น มีข้อน่าคิดว่า สัตว์ป่าและสัตว์น้ำที่อยู่ในน้ำซึ่งยังมีผู้จับได้นั้นถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติภายใต้บังคับมาตรา 97 นี้หรือไม่ หากพิจารณาตามมาตรา 1320 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ผู้ที่ทำลายหรือล่าสัตว์หรือปลาที่ยังไม่มีผู้จับได้นั้นไม่มีหน้าที่ต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ใด เพราะถือว่าเป็นสัตว์ที่ไม่มีเจ้าของ แต่เมื่อมีบทบัญญัติมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 แล้ว สัตว์ป่าและปลาดังกล่าวน่าจะถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติของรัฐแม้ว่ารัฐจะไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในสัตว์ดังกล่าว แต่รัฐเป็นผู้ดูแลให้ความคุ้มครองตลอดจนการบำรุงรักษา เช่นเดียวกับการที่รัฐดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น นอกจากทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐแล้ว การทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่สาธารณสมบัติของแผ่นดินก็ก่อให้เกิดความรับผิดชอบตามมาตรา 97 เช่นกัน เช่น การดูดทรายในแม่น้ำจนเป็นเหตุให้ตลิ่งในบริเวณใกล้เคียงพังทลาย

¹⁰ อำนาง วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7 ,น.552.

หรือการนำเศษดินหรือหินทิ้งลงในทางน้ำจนเป็นเหตุให้มีการตื้นเขินหรือทำให้น้ำเปลี่ยนทิศทางการไหล เป็นต้น¹¹

(ค) ผู้เสียหาย

เนื่องจากกรณีนี้เป็นการกระทำที่สร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของรัฐและถือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ดังนั้น รัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือควบคุมสาธารณสมบัติของแผ่นดินเท่านั้นที่จะถือเป็นผู้เสียหายที่สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีต่อผู้ที่ก่อความเสียหายนั้นได้ เช่น กรมป่าไม้ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าไม้ ย่อมถือเป็นผู้เสียหายกรณีที่มีผู้บุกรุกตัดไม้ทำลายป่านั้นได้ ดังนั้น ประชาชนทั่วไปจึงไม่มีสิทธิฟ้องคดีตามบทบัญญัตินี้ได้เลย

(ง) ผู้ที่ต้องรับผิดชอบ

ผู้รับผิดชอบตาม มาตรา 97 นั้น ใช้คำว่า “ผู้ใด” กระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย โดยจะเป็นการจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ก็ตาม จึงหมายความว่าถึงทั้งบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล โดยรวมถึงส่วนราชการและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐด้วย¹²

1.1.3 พระราชบัญญัติวัดอุณหัตถาย พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติวัดอุณหัตถาย พ.ศ.2535 ได้บัญญัติหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางแพ่งสำหรับการเยียวยาความเสียหายไว้เป็นการเฉพาะ ในเนื้อหาของกฎหมายหมวดที่ 3 ว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบทางแพ่ง ตั้งแต่ มาตรา 57 ถึงมาตรา 59 เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 หมวดที่ 6 เพียงแต่มีข้อนำสังเกตว่า พระราชบัญญัติวัดอุณหัตถาย พ.ศ.2535 จะมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับมาตรการทางแพ่งค่อนข้างกว้างและขยายขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบทางแพ่งไว้มากกว่า และก็มีได้หมายความว่าหน้าที่และความรับผิดชอบทางแพ่งที่เกี่ยวกับอันตรายเป็นไปต้องเป็นไปตามบทบัญญัติที่หมวด 3 นี้กำหนดไว้เท่านั้น เพราะมาตรา 57 แห่งพระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติไว้ว่าบทบัญญัติในหมวดนี้ไม่เป็นการลบล้างหรือจำกัดหน้าที่และความรับผิดชอบทางแพ่งที่บุคคลมีอยู่ตามบทบัญญัติในหมวดอื่นหรือของบทกฎหมายอื่น ด้วยเหตุนี้หากผู้ที่ได้รับความเสียหายจากวัดอุณหัตถายสามารถคุ้มครองสิทธิของตนตามกฎหมายอื่นได้มากกว่าบทบัญญัติในหมวด 3 ของพระราชบัญญัตินี้ ผู้นั้นย่อมมีสิทธิที่จะใช้กฎหมายฉบับอื่นนั้นได้

¹¹ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น. 551-553.

¹² อุดมศักดิ์ สินธิพงศ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 6, น. 462.

ในพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 ได้กำหนดให้ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง และผู้มีไว้ในครอบครองซึ่งวัตถุอันตรายจะต้องใช้ความระมัดระวังในหลาย ๆ ด้านเพื่อป้องกันมิให้เกิดอันตรายจากวัตถุดังกล่าว ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตราต่อไปนี้

“มาตรา 59 ผู้ผลิตวัตถุอันตรายต้องระมัดระวังในการจัดหาวัตถุที่ใช้ในการผลิต การกำหนดวิธีการและขั้นตอนที่วางใจได้ของการผลิต การจัดให้มีภาชนะบรรจุที่มั่นคงแข็งแรงและปลอดภัยต่อการใช้ การเคลื่อนย้าย และการขนส่ง การจัดให้มีฉลากที่แสดงสภาพอันตรายของสิ่งนั้นที่ชัดเจนเพียงพอ ความเหมาะสมของการเก็บรักษา และการตรวจสอบความเหมาะสมของผู้ที่รับมอบวัตถุอันตรายไปจากตนหรือผู้ที่อาจคาดหมายได้ว่าอาจจะได้รับมอบวัตถุอันตรายดังกล่าว”

“มาตรา 60 ผู้นำเข้าวัตถุอันตรายต้องระมัดระวังในการเลือกหาผู้ผลิต การตรวจสอบคุณภาพของวัตถุอันตราย การตรวจสอบความถูกต้องของภาชนะบรรจุและฉลาก การเลือกวิธีการขนส่งและผู้ขนส่ง ความเหมาะสมของการเก็บรักษา และการตรวจสอบความเหมาะสมของผู้ที่รับมอบวัตถุอันตรายไปจากตนหรือผู้ที่อาจคาดหมายได้ว่าอาจจะได้รับมอบวัตถุอันตรายดังกล่าว”

“มาตรา 61 ผู้ขนส่งต้องระมัดระวังในการตรวจสอบความถูกต้องของสิ่งที่ใช้ในการขนส่งหรือยานพาหนะและอุปกรณ์ ความถูกต้องของภาชนะบรรจุและฉลากความเหมาะสมของวิธีการขนส่ง ความถูกต้องของการจัดวางบนยานพาหนะ และความไว้วางใจได้ของลูกจ้างหรือผู้จัดทำการงานให้แก่ตนหรือร่วมกับตน”

“มาตรา 62 ผู้มีไว้ในครอบครองซึ่งวัตถุอันตรายต้องระมัดระวังในการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าหรือผู้ที่จัดหาวัตถุอันตรายนั้นให้แก่ตน ความถูกต้องของภาชนะบรรจุและฉลาก ความเหมาะสมของการเก็บรักษาและความไว้วางใจได้ของผู้ที่รับมอบวัตถุอันตรายไปจากตนหรืออาจคาดหมายได้ว่าอาจจะได้รับมอบวัตถุอันตรายดังกล่าว”

จะเห็นได้ว่า หน้าที่ดังกล่าวเป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษเกี่ยวกับองค์ประกอบของความรับผิดชอบในส่วนของการกระทำให้เกิดความเสียหาย ดังนั้น การที่กฎหมายกำหนดหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกับวัตถุอันตรายไว้เช่นนี้ จึงต้องหมายความว่าถึงมาตรฐานของหน้าที่ในระดับที่สูงขึ้น ต่างจากบุคคลทั่วไป ที่ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้ก่อความเสียหายขึ้นระดับความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์ของบุคคลที่กฎหมายนี้กำหนดหน้าที่ไว้ จึงสูงกว่าวิชาชีพอื่น ๆ แตกต่างจากระดับความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์ของบุคคลทั่วไป ดังนั้น ถ้ามีความเสียหายอย่างใด ๆ เกิดขึ้นเกี่ยวกับวัตถุอันตรายที่ก่อความเสียหายให้สิ่งแวดล้อม เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย อนามัยของบุคคล หรือทรัพย์สินขึ้น ความรับผิดชอบจะตกอยู่กับ

ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง และผู้มีไว้ในครอบครองทันที ในลักษณะของความรับผิดโดยเคร่งครัด (strict liability)¹³

1.2 การกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อม

ในการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและกลายเป็นคดีสิ่งแวดล้อมนั้น จะเกิดความเสียหายได้ 2 ส่วน ได้แก่ ความเสียหายต่อเอกชน และความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นความเสียหายต่อรัฐ การกำหนดค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายทั้งสองส่วนนี้มีความแตกต่างกันไปตามบทบัญญัติของกฎหมายที่นำมาใช้และลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งในระบบกฎหมายของไทยจะเปิดโอกาสให้สามารถกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษได้หรือไม่อย่างไร ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ไว้ในส่วนนี้ด้วย ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

1.2.1 กรณีความเสียหายต่อเอกชน

1.2.1.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ในคดีสิ่งแวดล้อมที่เอกชนได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย ทรัพย์สิน หรือความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ เช่น เหตุการณ์รั่วไหลของสารพิษจากโรงอุตสาหกรรม ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งเสียชีวิตและอีกจำนวนหนึ่งเจ็บป่วย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไว้ ดังนี้

1. ค่าสินไหมทดแทนกรณีทำให้ตาย¹⁴

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 443 บัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เขาถึงตายนั้น ค่าสินไหมทดแทนได้แก่ค่าปลงศพรวมทั้งค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอย่างอื่น ๆ อีกด้วย” วรรคสอง “ถ้ามิได้ตายในทันที ค่าสินไหมทดแทนได้แก่ค่ารักษาพยาบาลรวมทั้งค่าเสียหายที่ต้องขาดประโยชน์ทำมาหาได้เพราะไม่สามารถประกอบกิจการงานนั้นด้วย” วรรคสาม “ถ้าเหตุที่ตายลงนั้นทำให้นุคคลคน

¹³ กมลทิพย์ คดีการ, “ทฤษฎีสิทธิในสิ่งแวดล้อม,” เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 8-15, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539), น.335-336.

¹⁴ ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, หลักกฎหมายละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น.224-239.

หนึ่งคนใดต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายด้วยซ้ำ ท่านว่าบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 445 บัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เขาถึงตาย หรือเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยก็ดี ในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดี ถ้าผู้ต้องเสียหายมีความผูกพันตามกฎหมายจะต้องทำการงานให้เป็นคุณแก่บุคคลภายนอกในครัวเรือน หรืออุตสาหกรรมของบุคคลภายนอกนั้นซ้ำ ท่านว่าบุคคลผู้จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อที่เขาต้องขาดแรงงานอันนั้นไปด้วย”

ในกรณีที่มีผู้ทำละเมิดเป็นเหตุให้ผู้อื่นตายนั้น มาตรา 443 และ 445 บัญญัติไว้ชัดเจนว่า บุคคลใดบ้างที่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนและจะเรียกค่าสินไหมทดแทนสถานใดได้บ้าง จากบทบัญญัติทั้งสองมาตรา ดังกล่าวสรุปได้ว่า ฝ่ายผู้ทำละเมิดต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่ทำให้เขาถึงตายดังต่อไปนี้

- 1.) ค่าปลงศพ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีศพของผู้ตายทั้งหมด แต่มีข้อจำกัดว่า จะต้องเป็นค่าปลงศพที่ตามสมควรแก่ฐานะสมาคมของผู้ตาย ทายาท
- 2.) ค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอย่างอื่น ได้แก่ ค่าใช้จ่ายอันจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศพผู้ตาย โดยมีข้อจำกัดว่าต้องเป็นค่าใช้จ่ายจำเป็นและตามสมควร เช่น ค่าพาหนะที่บิดามารดาและญาติของผู้ตายเดินทางไปจัดการศพ ค่าส่งศพกลับคืนไปประเทศภูมิลำเนา
- 3.) ค่ารักษาพยาบาลก่อนตาย หมายถึงผู้ถูกทำละเมิดไม่ตายในทันที และได้เสียค่ารักษาพยาบาลไปก่อนตาย ทายาทผู้ตายย่อมมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนส่วนนี้จากผู้ทำละเมิดได้
- 4.) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ก่อนตาย หมายถึงผู้ถูกทำละเมิดไม่ตายในทันที และผู้ถูกทำละเมิดไม่สามารถประกอบการทำงานได้ ทำให้ขาดประโยชน์ทำมาหาได้ไปในช่วงเวลาระหว่างวันทำละเมิดจนถึงวันตาย ทายาทจึงมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนส่วนนี้ได้
- 5.) ค่าขาดไร้อุปการะ ผู้ถูกทำละเมิดอาจจะมิมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องการให้อุปการะเลี้ยงดูผู้อื่น ดังนั้นเมื่อผู้ถูกทำละเมิดจนถึงแก่ความตาย กฎหมายจึงบัญญัติให้ผู้ทำละเมิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ฝ่ายที่รับอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ตายในการที่ต้องขาดการอุปการะไป
- 6.) ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการที่ขาดแรงงาน ตามมาตรา 445 ถ้าผู้ตายมีความผูกพันตามกฎหมายที่ต้องทำงานให้แก่บุคคลภายนอกในครัวเรือนหรือมีความผูกพันตามสัญญาที่ต้องทำงานให้แก่อุตสาหกรรมของบุคคลภายนอก กฎหมายบัญญัติให้บุคคลภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับผู้ตายในลักษณะดังกล่าวเรียกค่าสินไหมทดแทนได้

2. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายแก่ร่างกายและอนามัย¹⁵

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 444 บัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยนั้น ผู้ต้องเสียหายชอบที่จะได้ชัดใช้ค่าใช้จ่ายอันตนต้องเสียไปและค่าเสียหายเพื่อการที่เสียความสามารถประกอบการทำงานสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วน ทั้งในเวลาปัจจุบันนั้นและในอนาคตด้วย...”

ในกรณีที่มีการทำละเมิดเสียหายแก่ร่างกายและอนามัย ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน ดังต่อไปนี้

1.) ค่าใช้จ่ายอันเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ได้แก่ ค่ารักษาพยาบาลและค่าใช้จ่ายอันจำเป็นที่ต้องใช้ระหว่างรักษาพยาบาล เช่น ค่ายา ค่าแพทย์ ค่าผ่าตัด ค่าห้องพัก ค่าชั้นสูตรโรค ค่าเอกซเรย์ ค่าน้ำเกลือ ค่าพยาบาล เป็นต้น

2.) ค่าเสียความสามารถในการประกอบการทำงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต ได้แก่ ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ระหว่างเจ็บป่วย ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ตามมาตรา 443 วรรคสอง ส่วนค่าเสียความสามารถในการประกอบการทำงานในอนาคตได้แก่กรณีที่หลังจากรักษาตัวจนหายดีแล้ว ผู้ถูกทำละเมิดอาจจะเสียความสามารถในการประกอบการทำงานในอนาคตอันเนื่องจากร่างกายหรือประสาทพิการก็ได้ จึงควรได้รับค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายส่วนนี้ด้วย

3.) ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการที่ขาดแรงงาน การเรียกค่าสินไหมทดแทนข้อนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับกรณีกระทำความผิดทำให้ผู้เสียหายเสียชีวิต ตามมาตรา 445

3. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446 บัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เขาเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยก็ดี ในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดี ผู้ต้องเสียหายจะเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินด้วยอีกก็ได้ สิทธิเรียกร้องอันนี้ไม่โอนกันได้และไม่ตกสืบไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้โดยสัญญาหรือได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว...”

ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน ตามมาตรา 446 หมายถึงความเสียหายที่เห็นได้ชัดว่าจะต้องเกิดแก่ร่างกายและอนามัย แต่คำนวณเป็นเงินไม่ได้ ซึ่งมักเรียกกันอย่างไม่เป็นทางการว่า “เงินค่าทำขวัญ” เช่น การรั่วไหลของสารอันตรายจากโรงงานเป็นเหตุให้ผู้เสียหายได้รับอันตรายที่แขนข้างหนึ่งจนกระทั่งมีความจำเป็นต้องตัดแขนข้างนั้นทิ้งไป ดังนี้

¹⁵ เฟิงอ้าง, น.241-249.

นอกจากผู้เสียหายจะเรียกค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดรายได้เพราะไม่อาจทำงานได้ตามปกติได้แล้ว ยังสามารถเรียกค่าเสียหายที่มีใช้ตัวเงินสำหรับการที่ต้องเสียเงินไปข้างหนึ่งได้อีกด้วย ส่วนที่จะได้เท่าไรนั้นศาลจะพิจารณาและกำหนดให้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด เพราะค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินนี้ย่อมจะนำสืบคิดเป็นจำนวนเงินเท่าใดไม่ได้อยู่ในตัว

คำพิพากษาฎีกาที่ 3407/2535 วินิจฉัยว่า แม้ว่าโจทก์จะมีได้รับอันตรายต่อร่างกาย และจิตใจจากการที่จำเลยก่อสร้างอาคารสูง 16 ชั้นซึ่งก่อให้เกิดฝุ่นละอองที่ทำให้บ้านของโจทก์สกปรก และก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนต่อบ้านของโจทก์ตลอดจนมีหินและไม้ตกลงบนหลังคาบ้าน โจทก์ก็มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่เกิดแก่นามัยของตน เพราะโจทก์ไม่สามารถอยู่ได้อย่างสงบ แต่ต้องทนทุกข์ทรมานเป็นเวลาสองเดือนจากฝุ่นละออง เสี่ยงและความสั่นสะเทือนจนนอนไม่หลับ การก่อสร้างดังกล่าวทำให้โจทก์เกิดความหวาดระแวงว่าอาจจะมีอันตรายต่อตนและบริวารที่อยู่ในบ้านจากการตกของหินและไม้บนหลังคาบ้าน¹⁶

4. ค่าสินไหมทดแทนที่ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

“ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด” วรยศสอง “อนึ่งค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันพึงให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้เกิดขึ้นนั้นด้วย”

มาตรานี้เป็นหลักการทั่วไปที่เปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดค่าสินไหมทดแทนได้ตามความเหมาะสมของพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำละเมิดนั้น ซึ่งในกรณีที่มิพบบัญญัติมาตราใดกำหนดกฎเกณฑ์ในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนเป็นการเฉพาะแล้ว ก็ย่อมบังคับกันตามนั้น โดยอาจจะใช้มาตรา 438 นี้ประกอบด้วยก็ได้ มาตรานี้มีประเด็นที่ต้องพิจารณาว่าศาลสามารถใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่ โดยจะได้วิเคราะห์ต่อไป ดังนี้

ศาสตราจารย์ไพจิตร บุญญพันธ์ อธิบายว่า มาตรา 438 มีที่มาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะหนึ่งของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มาตรา 43 การกำหนดค่าเสียหายดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการทำละเมิด โดยมีวัตถุประสงค์มุ่งให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาเพื่อกลับคืนสู่สภาวะเดิมเสมือนหนึ่งไม่มีการกระทำละเมิดเกิดขึ้น หากไม่สามารถที่จะทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สภาวะเดิมได้ ศาลต้องกำหนดให้มีการชดเชยค่าเสียหายกันโดย

¹⁶ อำนาง วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7 , น. 523-524.

ทางอื่น เพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สภาพเดิมได้ใกล้เคียงมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ และหากไม่มีทางอื่นใดที่จะทำได้ ก็ต้องชดใช้ค่าเสียหายเป็นตัวเงินแทนซึ่งเป็นวิธีการสุดท้าย และเป็นวิธีการทั่วไปที่เห็นว่าดีที่สุดแล้ว และยังเห็นว่าการกำหนดค่าเสียหายทางแพ่งตามหลักกฎหมายดังกล่าวนี้ ถือหลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน (principle of compensation) เป็นหลักสำคัญกว่าความรับผิดชอบผู้กระทำ จึงต้องถือเอาความสูญเสียที่ผู้เสียหายได้รับมากำหนดค่าเสียหายเป็นสำคัญ เพื่อเยียวยาแก่ผู้เสียหายโดยไม่ต้องคำนึงถึงพฤติการณ์ของผู้กระทำละเมิด หรือมูลเหตุจูงใจของผู้กระทำมาประกอบเพื่อกำหนดเป็นความเสียหายให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบ¹⁷

สำหรับบทบัญญัติในวรรคหนึ่งของมาตรา 438 นั้น การกำหนดค่าสินไหมทดแทนถือเป็นดุลพินิจของศาล กล่าวคือ ศาลเป็นผู้กำหนดว่าการใช้ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้สถานใดหรือวิธีการใดนั่นเอง เช่น โรงงานได้กระทำการโดยประมาททำให้น้ำเสียรั่วไหลไปในบ่อเลี้ยงปลาของผู้เสียหายและทำให้ปลาบางส่วนตาย ดังนี้ ศาลอาจจะกำหนดให้เจ้าของโรงงานชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายเท่ากับมูลค่าของปลาที่ตายก็ได้ หรือหากศาลเห็นว่า แม้มีปลาบางส่วนที่ยังไม่ตาย แต่ก็ไม่สามารถนำปลานั้นไปบริโภคหรือขายต่อได้เพราะมีสารพิษบางอย่างจากน้ำเสียของโรงงานตกค้างอยู่ในปลา ดังนี้ ศาลอาจกำหนดให้เจ้าของโรงงานต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเท่ากับมูลค่าของปลาในบ่อทั้งหมดก็ได้ การที่ศาลจะกำหนดให้มีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วยวิธีการใดนั้นขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ในแต่ละคดี นอกจากนี้ ศาลยังมีดุลพินิจในการกำหนดว่า จะให้ผู้ทำละเมิดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพียงใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด เช่น การที่ผู้เสียหายได้รับอันตรายจากกากอุตสาหกรรมของโรงงานจำเลยนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความผิดของผู้เสียหายเอง แต่อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่ระมัดระวังของโรงงานในการเก็บกากอุตสาหกรรมนั้น ศาลอาจกำหนดให้เจ้าของโรงงานจ่ายค่าสินไหมทดแทนไม่เต็มจำนวนที่ผู้เสียหายได้รับจริงก็ได้ แต่ถ้าผู้เสียหายไม่ได้มีส่วนผิดอยู่ด้วย ศาลก็จะกำหนดให้เจ้าของโรงงานจ่ายค่าสินไหมทดแทนเต็มจำนวน ส่วนปัญหาที่ว่า ผู้เสียหายหรือโจทก์จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนเสียหายเท่าใดนั้นไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญมากนัก เพราะศาลสามารถวินิจฉัยเรื่องค่าเสียหายได้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด¹⁸

อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะพิจารณาพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดเพื่ออาศัยเป็นเครื่องกำหนดค่าสินไหมทดแทนนั้น โจทก์ก็ยังมีหน้าที่นำสืบถึงข้อเท็จจริงอันเป็นที่มาแห่ง

¹⁷ ไพจิตร บุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ, 2548), น.148-149.

¹⁸ อำนาง วงศ์บัณฑิต, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 7, น. 522-523.

การกระทำอันเป็นละเมิดและความเสียหายที่โจทก์ได้รับ สำหรับพฤติการณ์ในนี้ ได้แก่ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำของจำเลย เช่น จำเลยกระทำโดยปราศจากความระมัดระวังอย่างมาก ตลอดจนข้อเท็จจริงนอกเหนือจากการกระทำของจำเลย เช่น ขับรถโดยประมาท ในขณะที่การจราจรในท้องถนนคับคั่งจอแจ หรือยิงปืนเข้าไปในที่ชุมนุมชน จุดไฟในขณะที่มีลมพัดแรงและมีเชื้อเพลิงที่ติดไฟง่ายอยู่ในบริเวณนั้น เป็นต้น ควรสังเกตว่า การที่ศาลจะวินิจฉัยว่าค่าสินไหมทดแทนควรเป็นเท่าใด หรือควรชดเชยอย่างไร โดยอาศัยพฤติการณ์แห่งละเมิดนี้ มิใช่การพิจารณาว่าจำเลยได้มีพฤติการณ์หรือการกระทำอันเป็นความรับผิดชอบในทางละเมิด ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือไม่ เช่น พฤติการณ์ของจำเลยเป็นการกระทำโดยประมาทหรือไม่ อันเป็นองค์ประกอบข้อหนึ่งแห่งความรับผิดชอบฐานละเมิด ซึ่งเป็นข้อที่ต้องพิจารณาจนยุติไปแล้วก่อนที่จะถึงขั้นตอนการกำหนดค่าสินไหมทดแทน อย่างไรก็ตาม ข้อที่ว่าจำเลยทำโดยจงใจก็ดี ทำโดยประมาทเลินเล่อก็ดี ก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งพฤติการณ์ที่ศาลต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดค่าสินไหมทดแทนเช่นกัน ส่วนความร้ายแรงแห่งละเมิดคือ ผลหรือระดับของความเสียหายอันเนื่องมาจากลักษณะแห่งการกระทำละเมิดของจำเลย เช่น จำเลยกระทำโดยอุกอาจจนทำให้ผู้เสียหายได้รับความเสียหายอย่างไม่คาดคิด เช่น ปล้นในเวลากลางวันกลางตัวเมือง ใช้อาวุธร้ายแรง ทำให้ผู้เสียหายบาดเจ็บสาหัส กระทำซ้ำทำให้มีความเสียหายมากขึ้น หรือกระทำโดยทารุณโหดร้ายจนทำให้จิตหลอนหรือเสียสติเหล่านี้ เป็นข้อที่ศาลต้องนำไปพิจารณาเพื่อกำหนดความรับผิดชอบของจำเลย¹⁹

ดังนั้น มาตรา 438 วรรคแรก จึงหมายความว่าหากโจทก์นำสืบถึงจำนวนความเสียหายได้เพียงใด ศาลก็จะกำหนดให้เพียงนั้น แต่ถ้าโจทก์นำสืบไม่ได้ว่าเป็นจำนวนเท่าใด ศาลจึงจะพิจารณาจากพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดประกอบการกำหนดค่าสินไหมทดแทน แต่อย่างไรก็ตาม โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าตนเสียหายและความเสียหายนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของจำเลย

ส่วนบทบัญญัติในมาตรา 438 วรรคสองก็ยังได้บัญญัติให้ศาลเป็นผู้กำหนดการประเมินความเสียหายโดยใช้ดุลพินิจอย่างอิสระ ไม่ใช่บทบังคับศาลต้องปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามที่คู่กรณีตกลงกัน จึงไม่ใช่เรื่องที่จะให้คู่ความมาหาประโยชน์กันใดกัน นอกเหนือไปจากที่ตนได้รับความเสียหายที่แท้จริง แต่ หากผู้เสียหายและผู้ทำละเมิดตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ศาลพิพากษาตามยอมย่อมทำได้ เพราะเมื่อกฎหมายให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยค่าเสียหาย ก็ย่อมหมายรวมถึงให้ศาลมีอำนาจวินิจฉัยสัญญาประนีประนอมยอมความที่คู่ความสมัครใจทำต่อกันได้ ศาลต้อง

¹⁹ สุขุม ศุภนิติย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ, 2550), น. 206-207.

พิพากษาไปตามยอม²⁰ อย่างไรก็ตามหากเป็นคดีสิ่งแวดล้อม ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 438 วรรคสอง ที่ศาลเป็นผู้กำหนดให้ผู้ทำละเมิดต้องชดใช้นั้น ได้แก่

1.) การคืนทรัพย์สินที่ถูกนำไปจากการละเมิดซึ่งมักไม่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อม เช่น มีการขโมยเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ใด ๆ จากโรงงาน ศาลก็อาจกำหนดให้ผู้ที่ทำละเมิดดังกล่าวนำเครื่องจักรหรืออุปกรณ์นั้นมาคืนแก่เจ้าของโรงงาน เป็นต้น

2.) การใช้ราคาทรัพย์สินที่ถูกนำไปมักเป็นกรณีที่มีการทำให้ทรัพย์สินเสียหายไม่สามารถใช้การต่อไปได้แล้ว หากให้นำทรัพย์สินนั้นมาคืนแก่เจ้าของก็คงไม่เกิดประโยชน์อะไร ศาลจึงกำหนดให้มีการใช้ราคาทรัพย์สินนั้นแทน เช่น กรณีที่โรงงานปล่อยน้ำเสียเข้าไปในบ่อเลี้ยงปลาของผู้เสียหายและทำให้ปลาตายหรือปลาที่ยังไม่ตายก็ไม่สามารถนำมาบริโภคหรือขายต่อไปได้ เช่นนี้ ศาลจะกำหนดให้เจ้าของโรงงานต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเท่ากับราคาของปลาในบ่อนั้น

3.) ในกรณีที่มีความเสียหายอื่น ๆ เกิดขึ้นอีก ศาลอาจกำหนดให้ใช้ค่าเสียหายโดยกำหนดเป็นตัวเงินได้อีกด้วย เช่น ในกรณีที่มีการทำให้ปลาในบ่อตายหรือเสียหายตามตัวอย่างในข้อ 2 อันเป็นเหตุให้เจ้าของบ่อปลาถูกพ่อค้ารับซื้อปลาปรับเป็นเงินจำนวนหนึ่งเนื่องจากไม่สามารถส่งมอบปลาตามจำนวนที่กำหนดไว้ในสัญญาได้ ศาลอาจถือว่าการที่เจ้าของบ่อปลาถูกปรับนั้นเป็นค่าเสียหายอื่น ๆ ที่เจ้าของโรงงานจะต้องชดใช้ให้แก่เจ้าของบ่อปลา²¹

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หลักการพื้นฐานในการกำหนดค่าเสียหายเพื่อเยียวยาตามมาตรการของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้อยู่ และนำไปใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมด้วยนั้น มีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อเยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สถานะเดิมเป็นสำคัญ มิได้มุ่งหมายที่จะให้คู่ความตกลงกำหนดค่าเสียหายกันเองตามใจชอบ เพื่อไม่ให้เกิดการตอรองเกี่ยวกับการกำหนดค่าเสียหายมาใช้แสวงหากำไรในคดีละเมิดนอกเหนือไปจากความเสียหายที่แท้จริง และค่าเสียหายที่จะพึงชดใช้กันในสถานใดเพียงใดนั้น ศาลจะเป็นผู้กำหนดจากพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งการทำละเมิด ซึ่งหมายความว่า ค่าเสียหายจะมากหรือน้อยเพียงใด ศาลต้องพิจารณาจากพฤติการณ์และความร้ายแรงของการทำละเมิดที่เกิดขึ้นในคดีมาค่านึงประกอบ อย่างไรก็ตาม มาตรา 438 เป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปในการกำหนดให้ศาลวินิจฉัยชดใช้ค่าเสียหายไว้เท่านั้น ไม่ได้บัญญัติเกี่ยวกับความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับว่าเป็นประเภทใดชนิดใดบ้างที่ศาลจะกำหนดให้ชดใช้กัน ดังนั้น ลักษณะของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจึงต้องเข้าทบทวนที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะกับความเสียหายแต่ละประเภทตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

²⁰ ไพจิตร บุญญพันธ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, น.156-157.

²¹ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.523.

เมื่อได้ศึกษาในเรื่องการกำหนดค่าเสียหายในคดีละเมิดแล้ว จะเห็นได้ว่ามาตรา 438 วางหลักในวรรคหนึ่งให้ศาลสามารถกำหนดค่าสินไหมทดแทนได้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำละเมิด ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าคิดว่า มาตรานี้เปิดโอกาสให้ศาลสามารถนำหลักเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ได้หรือไม่ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นก็เพื่อลงโทษจำเลยผู้กระทำละเมิดที่มีพฤติกรรมชั่วร้าย ไม่ใส่ใจกับความเสียหายที่เกิดขึ้น และเพื่อป้องปรามไม่ให้ผู้อื่นกระทำเช่นเดียวกันอีก ซึ่งก็ตรงกับหลักในมาตรา 438 วรรคหนึ่ง ที่ให้กำหนดค่าสินไหมทดแทนโดยคำนึงถึงพฤติการณ์ของจำเลยผู้กระทำละเมิดและความเสียหายที่เกิดขึ้น ดังนี้ หากโรงงานระบายควันพิษจากโรงงานโดยรู้อยู่ว่าจะทำให้ชาวบ้านใกล้เคียงโรงงานเกิดเจ็บป่วย โดยไม่ยอมติดตั้งระบบบำบัดอากาศเสียเนื่องจากราคาแพงมาก และเจ้าของโรงงานคิดว่าค่าใช้จ่ายที่อาจจะต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้แก่ชาวบ้านเหล่านั้นอาจถูกกว่าค่าติดตั้งระบบดังกล่าว และโรงงานสามารถขายสินค้าได้ในราคาถูกเพราะต้นทุนต่ำ ทำให้มีกำไรเพียงพอที่จะนำมาจ่ายค่ารักษาพยาบาลได้ ดังนี้ ศาลจะกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้เจ้าของโรงงานจ่ายแก่ชาวบ้านมากกว่าความเสียหายที่ชาวบ้านได้รับจริงได้หรือไม่ ประเด็นนี้มีความคิดเห็นแตกต่างออกไป 2 ฝ่าย

ฝ่ายแรกนั้นมีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่า การกำหนดจำนวนค่าเสียหายไม่จำเป็นต้องเท่ากับความเสียหายที่เกิดขึ้น เนื่องจากกฎหมายให้อำนาจศาลกำหนดได้ตามความร้ายแรงแห่งละเมิด ศาลจึงอาจกำหนดค่าเสียหายมากกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงเพื่อเป็นการลงโทษจำเลยได้ ทั้งนี้ศาลฎีกาก็เคยมีคำพิพากษาในลักษณะนี้บ้างแล้ว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 366/2574 ศาลฎีกาวินิจฉัยตอนหนึ่งมีความว่า “คดีนี้ปรากฏว่า จำเลยกระทำอย่างอุกอาจและร้ายแรงมาก กล่าวคือ ก่อนที่จำเลยจะยิงโจทก์จำเลยได้แสดงกิริยาดูหมิ่น โดยมีได้เกรงขามในอำนาจราชการเสียเลย เป็นต้นว่า จำเลยถือปืนมาล้อมโจทก์กลางชุมชน ทำให้โจทก์ออกไปตีกัน และเอาไฟฟ้าเดินทางฉายหน้าโจทก์แล้วใช้ปืนยิงโจทก์โดยซึ่งหน้า หากว่ากระสุนปืนพลาดที่สำคัญ โจทก์จึงเป็นแต่เพียงได้รับบาดเจ็บ เป็นการนำหาวาดเสียวมาก กรรมการศาลฎีกาเห็นว่า ศาลล่างทั้งสองกำหนดค่าสินไหมให้จำเลยใช้โจทก์เป็นเงิน 2,500 บาท นั้นสมควรแล้ว”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 336/2475 คดีจุดคร่ากระทำอนาจาร ศาลฎีกาพิพากษาว่า “ในชั้นที่จำเลยต้องหาคดีอาญา จำเลยยังให้การและนำสืบว่า จำเลยกับโจทก์เคยลักลอบร่วมประเวณีกัน ซึ่งทิวความเสียชื่อเสียงเกียรติยศแก่โจทก์อยู่ชั่วชีวิต จึงให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือเบี้ยทำขวัญให้โจทก์ 1,500 บาท เพื่อให้สมแก่เหตุที่เจ้าทุกข์ระกำใจและเป็นเยี่ยงอย่างสำหรับป้องกันไม่ให้กระทำ ความผิดชนิดนี้อีกในภายหน้า”

ส่วนฝ่ายที่สองมองว่าที่กฎหมายบัญญัติให้ศาลใช้อำนาจตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงนั้น ก็เพียงในกรณีที่โจทก์นำสืบถึงความเสียหายได้ แต่ไม่สามารถนำสืบถึงจำนวนค่าเสียหายที่เกิดขึ้นได้เท่านั้น ในกรณีนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า บทบัญญัติมาตรา 438 ไม่ได้เปิดช่องให้สามารถตีความไปไกลถึงขนาดให้ศาลนำหลักเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ได้ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. มาตรา 438 เป็นหลักเกณฑ์ให้ศาลในการกำหนดค่าเสียหายในคดีละเมิด ซึ่งเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเยียวยาความเสียหายหรือชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดนั้น ให้เขาได้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้มากที่สุด ดังนั้น จึงต้องเป็นการกำหนดค่าเสียหายที่ไม่เกินไปจากความเป็นจริงซึ่งก็เป็นเรื่องที่สมเหตุสมผล เพราะหากกำหนดค่าเสียหายให้เกินความเสียหายที่ได้รับก็จะกลายเป็นว่าผู้เสียหายได้รับประโยชน์จากการกระทำละเมิด นอกจากนี้หลักในมาตรา 438 ก็มาจากระบบกฎหมายซีวิลลอว์ซึ่งเป็นระบบกฎหมายของประเทศไทย แต่หลักเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นเป็นหลักของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ มีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดและป้องปรามไม่ให้เกิดการกระทำผิดเช่นนั้นอีก ดังนั้น หากให้อรรถาธิบายในมาตรา 438 ที่ว่า “ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด” ตีความไปถึงการให้ศาลสามารถกำหนดค่าเสียหายเกินกว่าความเป็นจริงโดยนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ก็จะเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของมาตรานี้

2. มาตรา 438 เป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่พิสูจน์ได้เป็นการทั่วไปเป็นการกำหนดกว้างๆ ให้ศาลใช้ดุลยพินิจซึ่งหากใช้หลักการกำหนดค่าเสียหายไม่เกินไปกว่าความเสียหายที่แท้จริงแล้ว ไม่ว่าศาลจะกำหนดเป็นจำนวนเท่าใดก็จะมีเพดานสูงสุดอยู่ที่ค่าเสียหายที่โจทก์พิสูจน์ได้หรือหากโจทก์พิสูจน์ไม่ได้อย่างชัดเจนศาลก็จะกำหนดให้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงซึ่งก็จะเป็นจำนวนที่สามารถเข้าใจได้ว่าเพียงพอแก่ความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือสามารถชดเชยความเสียหายแก่โจทก์ได้ตามสมควรแล้ว แต่จากที่ผู้เขียนได้ศึกษาหลักเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษพบว่า มีลักษณะเป็นการกำหนดค่าเสียหายเพื่อลงโทษผู้กระทำผิดซึ่งจะมากกว่าความเสียหายจริงจนผู้กระทำรู้สึกได้ว่าเป็นการลงโทษตน ฉะนั้น เมื่อมีลักษณะเป็นการลงโทษก็ควรจะมีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนไว้ ไม่ควรให้ศาลใช้ดุลยพินิจตามอำเภอใจ จึงไม่ควรที่จะตีความมาตรา 438 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปที่ใช้ในกฎหมายลักษณะละเมิดให้ครอบคลุมไปถึงการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

3. ในมาตรา 438 วรรคสอง บัญญัติว่า “อนึ่งค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่ การคืนทรัพย์สินผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันพึงให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้ก่อขึ้นนั้นด้วย” ซึ่งกำหนดไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า ค่าสินไหมทดแทน

นั้นได้แก่อะไรบ้าง โดยทั้งหมดก็คือการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกระทำละเมิดนั่นเอง ดังนั้น การกำหนดจำนวนเงินให้ผู้กระทำละเมิดจ่ายแก่ผู้เสียหายเพื่อเป็นการลงโทษโดยผู้เสียหายไม่ได้รับความเสียหายในส่วนนั้นจริงจึงไม่น่าจะสอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว

นอกจากนี้ อาจารย์สุขุม ศุภนิติย์ มีความเห็นว่าถ้าพิจารณาหลักเกณฑ์ที่มาของ มาตรา 438 คือกฎหมายลักษณะหนี้ของสวิสก็จะเห็นว่า ศาลสวิสไม่มีอำนาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนเป็นการลงโทษจำเลยในคดีละเมิดได้²² ทั้งนี้เพราะนโยบายของกฎหมายละเมิดมีไว้เพื่อเยียวยาความเสียหาย มิใช่ลงโทษผู้กระทำผิด ดังนั้นการที่ศาลจะใช้อำนาจตามมาตรา 438 กำหนดค่าสินไหมทดแทนมากกว่าความเสียหายที่แท้จริงและเป็นการลงโทษเพื่อเป็นเยี่ยงอย่าง จึงไม่น่าจะถูกต้องกับหลักการของกฎหมายลักษณะละเมิดเท่าใดนัก เพราะแท้จริงแล้วศาลไม่ได้มีอำนาจกำหนดได้ตามอำเภอใจ แต่จะต้องใช้ดุลพินิจกำหนดจากพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดและจะกำหนดให้เกิดความเสียหายที่โจทก์ได้รับหรือเกินกว่าที่โจทก์ฟ้องหรือขอมาในคำฟ้องมิได้ โจทก์เองก็ไม่มีสิทธิร้องขอค่าสินไหมทดแทนเกินกว่าความเสียหายจริง อย่างไรก็ตาม โจทก์สามารถแสดงข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ในการทำละเมิดของจำเลยให้ปรากฏต่อศาลเพื่อใช้เป็นเหตุผลในการขอให้มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายของโจทก์ได้เสมอเพราะเป็นสิทธิตามกฎหมายที่โจทก์พึงขอได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าค่าสินไหมทดแทนตามกฎหมายไทยนั้นได้ให้ตามความเสียหายที่โจทก์สืบได้ และไม่จำกัด แต่ก็มีใช่เป็นการลงโทษ ถ้าจะจัดประเภทควรเป็นประเภทค่าสินไหมตามความเสียหายจริง (Substantial damage) นั่นเอง²³

ในส่วนของคำวินิจฉัยของศาลในบางคดีที่กำหนดค่าสินไหมทดแทนเป็นจำนวนที่สูงสำหรับความเสียหายที่เกิดต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัยของผู้เสียหายนั้น อาจทำให้เกิดความเข้าใจว่า ศาลมีอำนาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนสูงเพียงใดก็ได้ตามที่เห็นสมควร ในความเป็นจริงแล้วจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่สูงในคดีดังกล่าวไม่อาจถือว่าเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อเป็นการลงโทษหรือเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่เกิดความเสียหายจริงได้ เนื่องจากว่า ความเสียหายที่เกิดต่อร่างกาย สุขภาพอนามัยนั้นเป็นความเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นตัวเงินได้ตามมาตรา 446 เพียงแต่ศาลพยายามแปลงความเสียหายดังกล่าวเป็นตัวเงินเพื่อประโยชน์ในการกำหนดให้ผู้ทำละเมิดต้องจ่ายแก่ผู้เสียหายเท่านั้น²⁴

²² P. Tercier and D. Dreyer. "Tort" (Introduction to Swiss Law)(Kluwer, 1981), p.137

²³ สุขุม ศุภนิติย์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 19, น. 211.

²⁴ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 7, น. 525-526.

1.2.1.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกำหนดค่าเสียหายให้แก่บุคคลที่ได้รับชดใช้ค่าเสียหายหรือค่าทดแทนจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไว้ใน มาตรา 96 ซึ่งบัญญัติว่า

“มาตรา 96 แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้นเกิดจาก

(1) เหตุสุดวิสัยหรือเหตุสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเอง หรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อม ในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น...”

กรณีที่มลพิษก่อให้เกิดความเสียหายต่อเอกชนนั้น กฎหมายแพ่งลักษณะละเมิดบัญญัติไว้ให้เรียกค่าเสียหายได้ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่แล้ว อย่างไรก็ตาม กฎหมายมาตรานี้ยังได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษในอันที่จะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของตน ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิแก่ผู้ที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือผู้ที่ได้รับความเสียหายทางทรัพย์สินในอันที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ได้ก่อให้เกิดการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษดังกล่าวขึ้น ซึ่งในส่วนหลักเกณฑ์ความรับผิดก็เป็นเช่นเดียวกับกฎหมายลักษณะละเมิดตามมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ต่างกันตรงที่มาตรา 96 นำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้ในการกำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายทางแพ่งจากกิจกรรมของตน เพราะกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยจะต้องรับผิด เว้นแต่จำเลยจะพิสูจน์ได้ว่ามีข้อยกเว้นความรับผิดประการใดประการหนึ่งใน 3 ประการข้างต้น ทั้งนี้ ผู้เสียหายไม่ต้องพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ก่อมลพิษ แต่ยังคงต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายนั้นเป็นผลมาจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นการกระทำของผู้ก่อมลพิษ ดังนั้น เมื่อมีความเสียหาย

เกิดจากมลพิษ หากโจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยโดยอาศัยมาตรา 96 นี้ โจทก์จะอยู่ในฐานะที่ดีกว่าการฟ้องโดยอาศัยมาตรา 420 เพราะการฟ้องตามมาตรา 420 โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจาก “การจงใจหรือประมาทเลินเล่อ” ของจำเลย ซึ่งการพิสูจน์เช่นนี้ในคดีสิ่งแวดล้อมเกิดความยุ่งยากและเป็นอุปสรรคต่อโจทก์อย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายนั้น มาตรา 96 มิได้ระบุไว้โดยเฉพาะว่าคืออะไรบ้าง ดังนั้นการพิจารณาใช้ค่าเสียหายจึงต้องพิจารณาจากหลักการกำหนดค่าเสียหายประเภทต่าง ๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด รวมทั้งนำมาตรา 438 มาประกอบการกำหนดค่าเสียหาย กล่าวคือ ในกรณีทรัพย์สินหากสามารถคืนทรัพย์สินนั้นได้ต้องสั่งให้คืน หรือหากไม่สามารถคืนทรัพย์สินดังกล่าวนี้ได้ให้ชดเชยราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายในประการอื่น ๆ เช่น การเรียกค่าเสียหายเท่ากับมูลค่าของปลาในกระชังที่ได้รับมลพิษตายจากสารเคมี หรือการเรียกค่ารักษาพยาบาลที่ผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะความเจ็บป่วยอันเกิดจากการแพร่กระจายของสารพิษและค่าขาดรายได้ในระหว่างที่ผู้เสียหายไม่อาจทำงานได้ ค่าเสียหายจากการสูญเสียความสามารถในการประกอบกิจการโดยสิ้นเชิงหรือเพียงบางส่วน ค่าปลงศพ ค่าขาดไร้อุปการะกรณีผู้ตายมีหน้าที่ต้องอุปการะบุคคลอื่นตามกฎหมาย หรือแม้กระทั่งค่าเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน²⁵ เป็นต้น ซึ่งในการกำหนดค่าเสียหายประเภทต่าง ๆ นั้น ศาลสามารถวินิจฉัยได้ตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงของละเมิด

1.2.1.3 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายต่อเอกชนไว้ในมาตรา 63 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง หรือผู้มีไว้ในครอบครองซึ่งวัตถุอันตรายต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่วัตถุอันตรายที่อยู่ในความครอบครองของตน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั่นเอง” บทบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นความรับผิดแบบเคร่งครัด (strict liability) ซึ่งใช้บังคับกับผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง และบุคคลอื่นที่มีวัตถุอันตรายอยู่ในความครอบครอง กล่าวคือ เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากวัตถุอันตรายนั้น กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ที่ครอบครองจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ เว้นแต่เกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือเป็นความผิดของผู้เสียหายเอง

อีกประการหนึ่งคือพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 ยังได้กำหนดให้บุคคลบางกลุ่มต้องร่วมรับผิดชอบต่อผลแห่งละเมิดที่บุคคลอื่นได้กระทำดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 65

²⁵ อุดมศักดิ์ สินธิพงศ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 6, น. 461.

“นายจ้าง ตัวการ ผู้ว่าจ้าง หรือเจ้าของกิจการต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่บุคคลตามมาตรา 63 หรือมาตรา 64 ได้กระทำไปในการทำงานให้แก่ตน แต่ชอบที่จะได้ชดใช้จากบุคคลดังกล่าว เว้นแต่ตนจะมีส่วนผิดในการสั่งให้ทำ การเลือกหาตัวบุคคล การควบคุม หรือการอื่นอันมีผลโดยตรงให้เกิดการละเมิดขึ้นนั้น” ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า เมื่อบุคคลใดน่าจะได้รับประโยชน์จากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับตน บุคคลนั้นควรจะต้องร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำของบุคคลอื่นด้วยหากก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลที่สาม มาตรานี้เป็นการขยายหลักการให้กว้างกว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิด โดยให้ผู้ว่าจ้างและเจ้าของกิจการต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้ที่ทำกรงานให้กับตนด้วย²⁶

นอกจากนี้ ในกรณีผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ส่งออก คนกลาง ผู้มีส่วนในการจำหน่ายจ่ายแจกทุกช่วงต่อจากผู้ผลิต จนถึงผู้ที่ต้องรับผิดชอบเกิดการละเมิด ต้องร่วมรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายด้วยนั้น²⁷ หลักความรับผิดชอบร่วมในผลแห่งการทำละเมิดนี้ เป็นไปตามผลของกฎหมายบัญญัติให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับภัยอันเกิดจากวัตถุอันตรายต้องรับผิดชอบตลอดสาย แม้มีการส่งมอบการครอบครองวัตถุอันตรายไปเป็นช่วงเป็นทอด โดยการจำหน่ายจ่ายแจกไปยังบุคคลอื่น ๆ อีกหลายรายก็ตาม บุคคลแรกนั้นยังคงต้องร่วมรับผิดชอบกับบุคคลอื่นอยู่ แต่บุคคลแรกที่ได้จ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายแล้วอาจใช้สิทธิไล่เบี้ยแก่ผู้ทำละเมิดได้ การขยายความรับผิดชอบเช่นนี้ เป็นการเยียวยาผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายมากขึ้น มิฉะนั้นแล้ว การที่จะปล่อยให้มีความรับผิดชอบเฉพาะผู้ที่ก่อภัยเท่านั้น จะทำให้โอกาสในการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายน้อยลงและอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบผู้ประกอบการอยู่ตลอดเวลา²⁸ ซึ่งก็เป็นการเหมาะสมที่กฎหมายสิ่งแวดล้อมจะมีแนวคิดในลักษณะนี้

อย่างไรก็ตาม หลักความรับผิดชอบในการเยียวยาความเสียหายต่อเอกชนจากวัตถุอันตรายไม่ได้มีบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะในพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 จึงต้องนำหลักกฎหมายละเมิดทั่วไปมาใช้บังคับด้วย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหลักการเยียวยาความเสียหายของเอกชนที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง และผู้มีไว้ในครอบครอง จึง

²⁶ อำนาง วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.464-465.

²⁷ พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 มาตรา 66 บัญญัติว่า ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขายส่ง ผู้ขายปลีก คนกลาง และผู้มีส่วนในการจำหน่ายจ่ายแจกทุกช่วงต่อจากผู้ผลิตจนถึงผู้ที่รับผิดชอบขณะเกิดการละเมิดตามมาตรา 63 หรือ มาตรา 64 ต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งการละเมิดด้วย

²⁸ พินิจ นิติวิทยาเทพ, “มาตรการเยียวยาความเสียหายต่อบุคคลในคดีสิ่งแวดล้อม,” (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น.32.

เป็นไปตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด การกำหนดค่าเสียหายกรณีความเสียหายเกิดขึ้นแก่บุคคลไม่ว่าต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย การถึงแก่ชีวิต บาดเจ็บ ทุพพลภาพ หรือเจ็บป่วยจนไม่สามารถประกอบการทำงานได้ ค่าเสียหายต่าง ๆ จึงต้องนำหลักกฎหมายละเมิด มาตรา 438 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปและมาตรา 443 ถึง 448 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเฉพาะกรณี มาใช้บังคับโดยอนุโลมเช่นกัน²⁹

1.2.2 กรณีความเสียหายต่อรัฐ

ในกรณีความเสียหายที่เกิดขึ้นกับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายที่เกิดจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อม หรือความเสียหายที่เกิดกับทรัพยากรธรรมชาตินั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เกิดความเสียหายดังกล่าวไว้ เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้บังคับระหว่างเอกชนด้วยกันเอง อย่างไรก็ตาม ในคดีสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐก็มีกฎหมายที่กำหนดค่าสินไหมทดแทนไว้คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535

1.2.2.1 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้บัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐไว้ในมาตรา 96 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่รัฐต้องรับภาระในการขจัดมลพิษเพื่อความปลอดภัยของสาธารณชน และมาตรา 97 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีรายละเอียดดังนี้

1) การกำหนดค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 96

“มาตรา 96 แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ...

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย”

²⁹ เพิ่งอ้าง , น. 31.

ค่าเสียหายที่ทางราชการต้องจ่ายไปเพื่อชดเชยมลพิษ แนวความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการเรื่องผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องละเมิดมิได้กำหนดหลักการดังกล่าวไว้ ด้วยเหตุนี้ หลักการในมาตรา 96 นี้ถือว่าเป็นหลักการค่อนข้างใหม่ในระบบกฎหมายไทย ตัวอย่างเช่น หากมีการพลิกคว่ำของรถบรรทุกสารเคมีอันตรายและทำให้มีการหกเรี่ยราดของสารเคมีดังกล่าวไปทั่วบริเวณกว้างซึ่งก่อให้เกิดการปนเปื้อนในพื้นที่ดังกล่าวและอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายและสุขภาพอนามัยของประชาชนได้ ส่วนราชการที่ได้ดำเนินการเพื่อเก็บสารเคมีนั้นและทำความสะอาดบริเวณดังกล่าวย่อมมีสิทธิเรียกเอาค่าใช้จ่ายที่ตนเสียไปจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองรถบรรทุกที่พลิกคว่ำนั้นได้³⁰

การที่มาตรา 96 มิได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่า หน่วยงานใดของทางราชการมีสิทธิในการเรียกค่าใช้จ่ายในการชดเชยมลพิษ ทำให้ต้องมีการวิเคราะห์ว่าหน่วยงานใดบ้างมีสิทธิเรียกร้องดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งรัฐมนตรีของกระทรวงนี้เป็นผู้รักษาการหรือบังคับการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 แล้ว ก็ไม่อาจตีความได้ว่ากระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเรียกค่าใช้จ่ายดังกล่าวโดยตรง เพราะกฎหมายมิได้กำหนดไว้เช่นนั้น แต่กฎหมายกลับใช้คำที่มีความหมายกว้างว่า “ทางราชการ” ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานที่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายดังกล่าวน่าจะเป็นหน่วยงานที่มีภาระเสียค่าใช้จ่ายในการชดเชยมลพิษ หากเป็นหน่วยงานราชการที่มีได้มีภาระหน้าที่ในเรื่องดังกล่าวแล้ว หน่วยงานนั้นย่อมไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายที่ตนได้จ่ายไปในการชดเชยมลพิษ

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานราชการที่ควรจะมีสิทธิฟ้องเรียกค่าใช้จ่ายในการชดเชยมลพิษได้นั้น จะต้องได้มีการเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องดังกล่าวไปจริงด้วยเหตุผลดังนี้ ประการแรก ข้อความวรรคท้ายของมาตรา 96 ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าต้องเป็นค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายไปจริง ประการที่สอง การฟ้องเรียกค่าชดเชยมลพิษนั้นเป็นการเรียกร้องกรณีพิเศษที่นอกเหนือจากคดีแพ่งทั่วไป จึงไม่ควรใช้หลักเกณฑ์เดียวกับการเรียกร้องค่าเสียหายปกติทุกประการ กล่าวคือ การเรียกร้องค่าเสียหายในคดีแพ่งทั่วไปนั้น โดยปกติแล้วโจทก์มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสิทธิของตนเองโดยตรงเท่านั้น ไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าชดเชยมลพิษที่ก่อความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในภาพรวม ในการเรียกร้องดังกล่าว โจทก์ไม่จำเป็นต้องได้เสียค่าใช้จ่ายในการเยียวยาความเสียหายของตนเองก่อน เพราะสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายนั้นเกิดขึ้นทันทีเมื่อสิทธิของโจทก์ได้ถูกละเมิด การที่โจทก์ได้รับค่าสินไหมทดแทนแล้วนำไปเยียวยาความเสียหายของ

³⁰ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.548.

โจทก์จริงหรือไม่เป็นเรื่องส่วนตัวของโจทก์ เราไม่ควรนำหลักการนี้มาใช้กับกรณีที่หน่วยงานราชการฟ้องเรียกค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อมในภาพรวม เพราะหากหน่วยงานราชการนั้นได้รับค่าสินไหมทดแทนในการขจัดมลพิษไปแล้วไม่นำไปขจัดมลพิษจริงหรือขจัดมลพิษแต่เพียงบางส่วน ไม่ถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวของหน่วยงานนั้น เนื่องจากผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องนี้ได้แก่สาธารณชนหรือประชาชนทั่วไป ประการที่สาม อาจมีหลายหน่วยงานที่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษเพราะในบางครั้งมีหลายหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบต่อปัญหาอันเกิดขึ้นจากมลพิษ หากตีความมาตรา 96 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดฟ้องร้องเรียกค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษได้ทั้งที่หน่วยงานนั้น ๆ ยังไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายไปจริงอาจทำให้เกิดปัญหาในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้แก่หน่วยงานเหล่านั้นว่าแต่ละหน่วยงานควรจะได้รับความสินไหมทดแทนจำนวนเท่าใด และอาจมีบางหน่วยงานที่ได้รับค่าสินไหมทดแทนไปแล้วแต่ไม่ยอมดำเนินการขจัดมลพิษหรือขจัดมลพิษแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น³¹

การฟ้องเรียกค่าใช้จ่ายที่ทางราชการต้องจ่ายในการขจัดมลพิษนั้นดูเหมือนจะไม่มีข้อสงสัยใดหากเป็นกรณีที่มลพิษได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของทางราชการหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ทางราชการทำหน้าที่ดูแลรักษาอยู่ แต่มีปัญหาว่า หากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของเอกชน และทางราชการได้เสียค่าใช้จ่ายไปในการขจัดมลพิษในที่ของเอกชนนั้น ทางราชการมีสิทธิฟ้องเรียกค่าใช้จ่ายดังกล่าวจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ ฝ่ายหนึ่งอาจเห็นว่าทางราชการไม่ควรจะมีสิทธิเรียกค่าใช้จ่ายดังกล่าวได้เนื่องจากทางราชการมิได้มีหน้าที่ในการขจัดมลพิษให้กับเอกชนผู้ได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ เอกชนผู้ได้รับความเสียหายนั้นมีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษโดยตรงได้อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นั้นเป็นกฎหมายพิเศษที่บัญญัติเรื่องการให้หน่วยงานราชการมีสิทธิฟ้องเรียกค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษเป็นการเฉพาะก็ควรจะต้องตีความไปตามนั้น กล่าวคือ ให้หน่วยงานราชการสามารถเรียกค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษได้แม้ว่าจะกระทำในที่ดินของเอกชนและเป็นประโยชน์ต่อเอกชน การตีความดังกล่าวสอดคล้องกับทางปฏิบัติของส่วนราชการที่ผ่านมา เนื่องจากว่า เมื่อมีการรั่วไหลหรือแพร่กระจายมลพิษเกิดขึ้น หน่วยงานราชการมักจะดำเนินการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าก่อนด้วยการขจัดมลพิษดังกล่าว โดยไม่สนใจว่าจะเป็นที่ดินของเอกชนและเป็นประโยชน์ต่อเจ้าของที่ดินนั้นหรือไม่ แต่ทางราชการต้องป้องกันและบรรเทาผลร้ายที่จะเกิดจากมลพิษนั้นต่อสาธารณชนมากกว่า เมื่อทางราชการเสียค่าใช้จ่ายในการ

³¹ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.549-550.

ดำเนินการดังกล่าวควรที่จะมีสิทธิเรียกค่าใช้จายดังกล่าวจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษได้

ส่วนเอกชนผู้ได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้น หากทางราชการได้เสียค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษดังกล่าวและได้เรียกร้องให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษชดใช้ค่าใช้จ่ายในส่วนนั้นคืนแล้ว เอกชนผู้เสียหายรายนั้นไม่ควรจะมีสิทธิเรียกค่าเสียหายสำหรับการขจัดมลพิษในที่ดินของตนจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นอีก เว้นแต่ว่าทางราชการยังมิได้ดำเนินการขจัดมลพิษทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องเสียค่าสินไหมทดแทนเกินความเสียหายที่ตนเองได้ก่อให้เกิดขึ้น³²

2) การกำหนดค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 97

ส่วนกรณีความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายเพราะเป็นผู้คุ้มครองดูแลเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั่วไป บัญญัติอยู่ในมาตรา 97

มาตรา 97 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น”

กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายและก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว ผู้กระทำการหรือละเว้นการกระทำดังกล่าวจะต้องใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไปจากการนั้น โดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย เช่น หากมีการลักลอบตัดต้นไม้จากป่าสงวนแห่งชาติ ผู้ที่ลักลอบตัดไม้จะต้องจ่ายค่าเสียหายแก่รัฐเป็นเงินเท่ากับมูลค่าของต้นไม้ที่ถูกตัด นอกจากนี้ หากรัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่า นอกจากต้นไม้ที่ถูกตัดแล้ว รัฐยังต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอื่นอีกจากการตัดไม้นั้น รัฐก็สามารถเรียกค่าเสียหายดังกล่าวได้อีก เช่น การสูญเสียของป่าบางชนิดที่อาศัยอยู่กับต้นไม้ที่ถูกตัดหรือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น หากเป็นการทำให้เกิดความเสียหายแก่แม่น้ำลำคลอง เช่น การก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ การคิดคำนวณค่าเสียหายนั้นมิได้พิจารณาแต่เพียงว่ามีปลาตายจำนวนเท่าใดเท่านั้น แต่ควรต้องพิจารณาถึงความเสียหายต่อลำน้ำทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นพื้นน้ำหรือสัตว์น้ำทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในลำน้ำสายนั้นซึ่งอาจรวมมูลค่าที่เป็นผลกระทบจากความเสียหายนั้นต่อระบบนิเวศน์ประกอบด้วยก็ได้ เพราะเป็นความเสียหายที่แท้จริงมิใช่กำหนดค่าสินไหมทดแทนเพียงมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายโดยตรง

³² อำนาง วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.551.

เท่านั้น ดังนั้นในการคิดคำนวณจะใช้หลักทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาช่วยด้วย³³ ซึ่งปัญหาที่ตามมาจากบทบัญญัติมาตรา 97 นี้ก็คือ หากรัฐจะนำบทบัญญัตินี้ดังกล่าวมาใช้บังคับก็คงจะต้องคิดคำนวณหรือกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเสียหายและมูลค่าแห่งทรัพยากรธรรมชาติที่เสียหายหรือถูกทำลายไป ซึ่งจนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่มีการหยิบยกขึ้นมาศึกษาวิเคราะห์และยังไม่นำมาตรา 97 มาใช้บังคับ ทั้ง ๆ ที่สภาพปัญหาเกิดขึ้นมาแล้วอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

ในส่วนของค่าเสียหายที่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายจะต้องจ่ายให้กับรัฐนั้น มาตรา 97 มิได้ระบุว่าจะต้องจ่ายให้แก่หน่วยงานราชการใดโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายคงจะต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่หน่วยงานราชการที่เป็นโจทก์ฟ้องตามมาตรา 97 ส่วนหน่วยงานใดบ้างมีอำนาจฟ้องตามบทบัญญัตินี้คงต้องพิจารณาเป็นกรณีไปว่า หน่วยงานราชการนั้นมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองดูแลหรือบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่สูญหาย ถูกทำลาย หรือถูกทำให้เสียหายหรือไม่ หากมีความเกี่ยวข้อง หน่วยงานนั้นย่อมสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายได้³⁴ จะเห็นได้ว่าในการฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 97 นั้น กฎหมายไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือเอกชนฟ้องเรียกค่าเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติให้แก่รัฐได้ ถึงแม้จะมีผู้ก่อให้เกิดความเสียหายหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินก็ตาม อีกทั้งหากเอกชนมิได้เป็นผู้เสียหายโดยตรงหรือมิได้รับความเสียหายเป็นพิเศษจากการเกิดมลพิษนั้น ก็ไม่สามารถนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาปรับใช้ในการเรียกร้องค่าเสียหายที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติจากผู้ก่อมลพิษได้ ทั้งนี้ เพราะขณะนี้ระบบกฎหมายไทยยังไม่มี การนำหลักการฟ้องคดีโดยประชาชน (Citizen Suits) มาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม³⁵ ต่างกับในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ยินยอมให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องร้องเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น เรียกว่าการฟ้องคดีโดยประชาชน (Citizen Suits) โดยเป็นการขยายมาจากหลักเดิมที่ว่า การฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของอัยการแผ่นดิน

³³ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.553-554.

³⁴ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.553-554.

³⁵ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, “การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535,” เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมอาจารย์ทั่วราชอาณาจักร จัดโดยสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(อัสสัณ), น. 25.

เท่านั้น³⁶ การนำหลักการที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Public Trust Doctrine) มาใช้ สหรัฐอเมริกาจึงยอมให้ ประชาชนทุกคนมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเอกชนหรือฟ้องเจ้าพนักงานของรัฐ เพื่อบังคับให้ปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้องและชอบธรรม³⁷ อันเป็นหลักการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในแง่ทฤษฎีทางนิติศาสตร์ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้เป็นทรัพย์สินที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (res communis) และมีสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ในฐานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (public domain)³⁸ เพียงแต่ให้รัฐดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแทนประชาชนเท่านั้น แต่ในเมื่อกฎหมายของไทยไม่เปิดช่องให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องได้ ก็ทำให้การฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นไปได้ยาก แม้ว่ากฎหมายจะบัญญัติให้ผู้ที่ทำให้เกิดความเสียหายจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบก็ตาม

1.2.2.2 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 มาตรา 69 ได้กำหนดหลักเกณฑ์สำหรับการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐต้องคุ้มครองดูแลเพื่อประโยชน์ของมหาชนเสียหาย ไว้ดังนี้ “ในกรณีที่วัตถุอันตรายก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือสิ่งแวดล้อม ถ้ารัฐได้รับความเสียหายเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าช่วยเหลือ เคลื่อนย้ายบำบัด บรรเทา หรือขจัดความเสียหายให้เกิดการคืนสู่สภาพเดิมหรือสภาพที่ใกล้เคียงกับสภาพเดิม หรือเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ หรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สินของแผ่นดินเมื่อได้รับคำร้องขอจากหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบวัตถุอันตรายดังกล่าวให้พนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายของรัฐดังกล่าวได้” ซึ่งจะเห็นได้ว่ามี 2 ลักษณะคือ การเรียกร้องสำหรับการที่รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าช่วยเหลือ เคลื่อนย้าย บำบัด บรรเทาหรือทำให้เกิดการคืนสู่สภาพเดิมหรือที่ใกล้เคียงสภาพเดิม ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดแก่ทรัพย์สินของเอกชนหรือของรัฐ หรือแม้แต่

³⁶ พิเชษฐ เมฆานนท์, “บทบาทของกฎหมายในการควบคุมการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อม,” เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 1-7 , พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533), น. 85.

³⁷ พันธ์ ทศนียานนท์, “กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ,” วารสารสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, น. 52,(กันยายน 2529).

³⁸ เพิ่งอ้าง, น. 39-40.

สิ่งแวดล้อมทั่วไป ส่วนอีกกรณีหนึ่งเป็นการเรียกร้องต่อการที่ทรัพย์ไม่มีเจ้าของ หรือ ทรัพยากรธรรมชาติ หรือทรัพย์สินของแผ่นดินได้รับความเสียหายโดยที่รัฐอาจยังมิได้เสียค่าใช้จ่าย ในการทำให้ทรัพย์สินดังกล่าวกลับสู่สภาพเดิมแต่อย่างใด โดยสิทธิในการฟ้องร้องจะเกิดขึ้น ต่อเมื่อหน่วยงานที่รับมอบหมายให้รับผิดชอบวัตถุอันตรายร้องขอให้พนักงานอัยการทำการฟ้อง³⁹

ดังนั้น ในกรณีนี้หากวัตถุอันตรายก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผู้มีสิทธิฟ้องจึงได้แก่รัฐ โดยผ่านทางอัยการซึ่งเป็นทนายความของแผ่นดิน แต่ ประชาชนทั่วไปไม่มีสิทธิฟ้องคดีในกรณีนี้ได้ เช่นเดียวกับมาตรา 97 พระราชบัญญัติส่งเสริมและ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

2. การนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทย

จากที่ได้ศึกษามาแล้วว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการ กำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ และบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะละเมิดก็ไม่สามารถตีความไปถึงได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าหากได้นำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในการกำหนดค่าเสียหายใน คดีสิ่งแวดล้อมของไทย จะเกิดประโยชน์อย่างมากต่อการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิของผู้ที่ ได้รับความเสียหาย ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจึงได้ศึกษาถึงแง่มุมต่าง ๆ ในการนำหลักดังกล่าวเข้ามา ปรับใช้กับระบบกฎหมายของไทยให้มีความเหมาะสมมากที่สุด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ข้อดี – ข้อเสียของการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในระบบกฎหมายไทย

ก่อนที่จะพิจารณาว่าสมควรจะนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับกฎหมาย สิ่งแวดล้อมของไทยได้หรือไม่นั้น ควรจะต้องศึกษาถึงข้อดีและข้อเสียก่อน ดังนี้

ข้อดีของการนำหลักเกณฑ์ค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในระบบกฎหมายไทย ได้แก่⁴⁰

1) ทำให้บุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันในสังคมมีความเคารพ และยอมรับในสิทธิ ตลอดจนเสรีภาพ ส่วนบุคคลมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะรู้สึกเกรงกลัวและเห็นความสำคัญของกฎหมายมากขึ้นด้วย

³⁹ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 7, น.467-468.

⁴⁰ สุรัชย์ พวงชูศักดิ์, “ค่าเสียหายเชิงลงโทษ : การนำมาใช้ในระบบกฎหมายไทย,” ดุลพาน , เล่ม 2, ปีที่ 53 ,น.108-110,(2549).

2) ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลประการ กล่าวคือ การกระทำผิดบางอย่างนอกจากจะเกิดความเสียหายต่อเอกชนด้วยตนเองแล้ว ยังอาจกระทบกระเทือนต่อสังคมโดยรวมอีกด้วย ดังนั้น เพื่อให้สังคมไทยโดยรวมมีความสงบเรียบร้อยอย่างแท้จริงตามนโยบายของรัฐแล้ว หลักเกณฑ์ในเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษจะเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งในการช่วยเหลือรัฐ นอกเหนือไปจากกฎหมายอาญา

3) ทำให้ผู้เสียหายได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น กล่าวคือ การกระทำละเมิดในบางกรณีมีลักษณะที่ถูกอาจเจตนากระทำผิดโดยไม่นำพาต่อกฎหมายบ้านเมือง อีกทั้งไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รวมไปถึงการกระทำผิดที่มีลักษณะร้ายแรงกรณีอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันนั้น แม้จะเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาด้วยหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้กระทำผิดอาจจะไม่ได้รับโทษตามกฎหมายอาญา เนื่องจากพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์จนสิ้นสงสัย โดยเฉพาะในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแล้ว ฝ่ายโจทก์ซึ่งเป็นเพียงบุคคลธรรมดาก็คงจะพิสูจน์พยานหลักฐานในเรื่องเฉพาะทางหรือการดำเนินกิจการของจำเลยซึ่งรู้อยู่ฝ่ายเดียวได้ยาก นอกจากนี้หากผู้กระทำได้รับโทษก็อาจจะไม่สาสมกับความผิดนั้น หรือถึงแม้ผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายที่ได้รับจริงไปแล้ว แต่ในบางครั้งผู้เสียหายก็ยังไม่ได้รับความยุติธรรมเพียงพออยู่นั่นเอง ดังนั้น หลักเกณฑ์ค่าเสียหายเชิงลงโทษนี้อาจมีส่วนช่วยให้เกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

4) ช่วยป้องกันการทุจริตจากการที่บุคคลอาศัยช่องว่างของกฎหมายแสวงหาผลประโยชน์ในทางที่มิชอบ กล่าวคือ การที่กฎหมายบางลักษณะ เช่น กฎหมายลักษณะละเมิดหรือกฎหมายลักษณะสัญญา ขาดมาตรการบังคับในบางเรื่องมีผลให้เกิดช่องว่างของกฎหมายขึ้น หลักเกณฑ์ค่าเสียหายเชิงลงโทษจะเป็นตัวช่วยอุดช่องว่างเหล่านี้ได้ เช่น การที่บุคคลบางพวกเจตนากระทำละเมิดหรือเจตนาผิดสัญญาโดยคาดว่าจะได้รับผลประโยชน์จากการกระทำดังกล่าวเป็นจำนวนมากกว่าค่าเสียหายที่ตนจะต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย ดังนั้น ในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้น นอกจากจะมุ่งลงโทษจำเลยแล้วยังเท่ากับการบังคับให้จำเลยคืนผลประโยชน์ในส่วนที่ตนได้มาโดยมิชอบนั้นให้แก่โจทก์ผู้ได้รับความเสียหายอีกด้วย

5) ค่าเสียหายในเชิงลงโทษสามารถช่วยยับยั้งและป้องปรามการกระทำผิดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และยังเป็นเยี่ยงอย่างแก่บุคคลอื่นที่คิดจะกระทำความผิดในลักษณะอย่างเดียวกันอีกด้วย

6) เมื่อนำหลักเกณฑ์ค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ กฎหมายก็จะมีสภาพบังคับอย่างจริงจังมากขึ้น อันเป็นการปิดช่องทางที่ประชาชนจะละเมิดกฎหมายอีกทางหนึ่ง

ข้อเสียของการนำหลักเกณฑ์ค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในระบบกฎหมายไทยมีดังนี้⁴¹

1) ฐานแนวคิดดั้งเดิมในเรื่องของการชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายที่ได้รับจริง เพื่อให้คู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิมหรือใกล้เคียงกับฐานะเดิมมากที่สุดตามหลักกฎหมายในระบบประมวลกฎหมายที่ใช้อยู่ในประเทศไทยแต่เดิมอาจเสียไป

2) ในบางครั้งบางกรณีผู้กระทำความผิดอาจจะได้รับการลงโทษซ้ำซ้อนได้ กล่าวคือ การกระทำละเมิดซึ่งเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาด้วยนั้น นอกจากผู้กระทำความผิดจะได้รับการลงโทษในคดีอาญาแล้ว ยังอาจได้รับการลงโทษในทางแพ่งโดยการถูกกำหนดให้ชดเชยค่าเสียหายเชิงลงโทษอีกด้วย ซึ่งเท่ากับว่าบุคคลนั้นถูกลงโทษถึงสองครั้งในการกระทำผิดอันเดียวกัน

2.2 ข้อดีของหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษเปรียบเทียบกับมาตรการทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อม

หลักค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้น ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าหลักนี้เป็นมาตรการทางแพ่งในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ แต่มีวัตถุประสงค์คล้ายกับมาตรการทางอาญา กล่าวคือ ค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษให้เข็ดหลาบสำหรับการกระทำที่มีลักษณะร้ายแรง ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ทรัพย์สิน หรือสิ่งแวดล้อม โดยผู้กระทำมีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง อีกทั้งยังเพิกเฉยไม่ใส่ใจกับผลที่อาจเกิดจากการกระทำของตน และเพื่อเป็นการป้องปรามไม่ให้จำเลยหรือผู้ใดมีพฤติกรรมเช่นนี้อีก อย่างไรก็ตาม หลักค่าเสียหายเชิงลงโทษและมาตรการทางอาญาก็มีความแตกต่างกันซึ่งส่งผลให้หากมีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสร้างคามยุติธรรมให้แก่ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมากขึ้นด้วย ดังนั้นผู้เขียนจะขอกล่าวถึงมาตรการทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อมว่ามีลักษณะเช่นไร เพื่อจะได้ทราบว่ามี ความแตกต่างกับหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษอย่างไร

การนำมาตรการทางอาญามาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นก็เนื่องจากการทำลายสิ่งแวดล้อมถือเป็นความผิดทางอาญาซึ่งส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของรัฐ เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน และถือเป็นอาชญากรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า อาชญากรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Ecology Crime) โดยวัตถุประสงค์ของมาตรการลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำผิดในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีลักษณะเป็นการป้องกันโดยการยับยั้งผู้กระทำผิดให้เกิดความเกรงกลัวและตัดโอกาสมิให้ได้รับความสะดวกที่จะ

⁴¹ เฟื่องอ้าง, น. 110.

กระทำความผิด เช่น การบริษัทรพย์อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ เนื่องจากหากสิ่งแวดลอมถูกทำลายไปแล้ว อาจไม่สามารถฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิมได้⁴²

มาตรการทางอาญาที่นำมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ปรากฏอยู่ทั้งในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ แต่ลักษณะความผิดในประมวลกฎหมายอาญาจะเป็นเรื่องกว้างๆ ไม่มีความชัดเจนถึงลักษณะความผิดและความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมเท่าใดนัก ในขณะที่กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติเป็นการเฉพาะสำหรับความเสียหายจากมลพิษหรือความเสียหายที่เกิดกับทรัพยากรธรรมชาติจะมีความชัดเจนทั้งลักษณะของความผิดและบทกำหนดโทษ

การใช้มาตรการทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมีข้อน่าสังเกตในเรื่องผู้ฟ้องคดีว่า หากเป็นกรณีที่เป็นกรณีนำนามาตราการทางอาญามาใช้โดยตรง⁴³ กล่าวคือ กำหนดโทษของการกระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมให้เป็นความรับผิดชอบทางอาญาไว้ในประมวลกฎหมายอาญาโดยตรง เช่น มาตรา 228 กำหนดเรื่องของการทำให้เกิดอุทกภัย หรือข้อขัดข้องแก่การใช้น้ำ มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 237 กำหนดเรื่องของการเจือของมีพิษหรือสิ่งที่เป็นอันตรายลงในแหล่งน้ำ มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงสองหมื่นบาท แต่ถ้าหากเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตายหรือได้รับอันตรายสาหัสก็จะมีอัตราโทษที่สูงขึ้น ซึ่งกรณีเหล่านี้ถือได้ว่าประชาชนเป็นผู้เสียหายโดยตรงจึงมีอำนาจฟ้องขอให้ศาลลงโทษผู้กระทำผิดได้ ในขณะที่หากเป็นการนำมาตรการทางอาญามาใช้เป็นมาตรการประกอบ หมายถึง การนำเอาบทกำหนดโทษทางอาญามาใช้กับการกระทำผิดตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมอื่น เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456⁴⁴ ส่วนใหญ่แล้วรัฐเท่านั้นที่ถือเป็นผู้เสียหายที่จะฟ้องศาลให้ลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำผิดได้เพราะมลพิษนั้นเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและก่อความเสียหายแก่ทรัพย์สินของรัฐ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน โดยประชาชนไม่มีสิทธิฟ้องศาลในกรณีนี้

นอกจากนี้ไม่ว่าจะนำมาตรการทางอาญามาใช้เป็นมาตรการโดยตรงหรือมาตรการประกอบก็ตาม ถ้าหากโทษที่จะมานำมาปรับไว้ในกฎหมายเป็นความผิดลหุโทษหรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษกล่าวคือ มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพัน

⁴² อุดมศักดิ์ สินธิพงศ์, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 6*, น. 470-471.

⁴³ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, *การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), น.99.

⁴⁴ *เพ็ญอ้าว*, น. 99.

บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ หรือคดีอื่นที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท จะทำให้การลงโทษแก่ผู้ที่จะละเมิดหรือฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ดังความในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 มาตรา 65 ซึ่งระบุให้อำนาจแก่คณะกรรมการเปรียบเทียบคดีมีอำนาจเปรียบเทียบปรับได้ ถ้าเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ควรถูกฟ้องร้องหรือไม่ควรรับโทษจำคุก และเมื่อผู้ต้องหาได้เสียค่าปรับตามที่เปรียบเทียบภายใน 30 วัน นับแต่วันที่มีการเปรียบเทียบปรับ ให้ถือว่าคดีเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงทำให้ผู้ต้องหาที่กระทำความผิดตามกฎหมายไม่ต้องถูกดำเนินคดีในศาลยุติธรรม และก็ไม่ต้องได้รับโทษจำคุกแต่อย่างใด อัตราโทษที่ระบุไว้ดังกล่าวจึงไม่อาจถูกนำไปบังคับใช้ได้อย่างครบถ้วน เป็นผลให้ผู้ต้องหาไม่ค่อยเกรงกลัวต่อกฎหมายประเภทนี้เท่าใดนักเพราะผู้ต้องหาในคดีประเภทนี้มักเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสูง จึงสามารถชำระค่าปรับในอัตราสูงสุดตามที่กฎหมายกำหนดได้ไม่ยาก ทำให้กฎหมายลดความศักดิ์สิทธิ์ลงไปไม่น้อย⁴⁵ อีกทั้งบทกำหนดโทษทางอาญาของกฎหมายสิ่งแวดล้อมบางฉบับโดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติก็มีบทลงโทษที่ต่ำเกินไป ไม่ก่อให้เกิดผู้กระทำความผิดหรือคิดจะกระทำความผิดเกิดความหวาดกลัว เช่น พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มาตรา 36 บัญญัติว่า “ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือมิใช่ หรือเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า เว้นแต่จะกระทำเพื่อการศึกษารวบรวมหรือวิจัยทางวิชาการและได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ” มาตรา 53 บัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 36 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” จะเห็นได้ว่าการล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นกฎหมายกำหนดโทษปรับไว้เพียงไม่เกินห้าหมื่นบาทซึ่งถือเป็นโทษที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับผลประโยชน์หรือจำนวนเงินที่ผู้กระทำจะได้รับหากสามารถลักลอบนำสัตว์ป่าเหล่านี้ไปขายได้ ส่วนโทษจำคุกนั้นแม้จะเป็นอัตราโทษที่สูงคือระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงเป็นการกำหนดโทษไว้เพียงโทษขั้นสูงเท่านั้น ไม่มีการกำหนดอัตราโทษขั้นต่ำไว้ ซึ่งทำให้การกำหนดโทษที่อยู่ในดุลพินิจของศาลซึ่งเป็นผู้ใช้กฎหมายอาจมีปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น อาชญากรพยานหลักฐานที่ชัดเจน ทำให้ศาลกำหนดโทษผู้กระทำผิดน้อยกว่านี้เท่าใดก็ได้ ประกอบกับโทษจำคุกยังไม่สามารถใช้กับจำเลยที่เป็นนิติบุคคลได้ จึงไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ด้านการป้องปรามการกระทำความผิดกรณีเหล่านี้ นอกจากจะไม่ทำให้ผู้กระทำเกิดความเกรงกลัวแล้วยังเป็นมาตรการที่ไม่สามารถคุ้มครองสัตว์ป่าเหล่านั้นไว้ได้ด้วย

⁴⁵ เพิ่งอ้าง, น. 99-100.

ดังนั้น การนำมาตรการทางอาญามาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมยังคงมีข้อขัดข้องอยู่หลายประการ โดยหากจะเปรียบเทียบกับหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะพบความแตกต่าง ดังนี้

1. การพิสูจน์ความผิด ในคดีอาญานั้นโจทก์จะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้ศาลเห็นจนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้นจริง ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษให้ได้เนื่องจากโทษทางอาญาคือเป็นการกระทบบกระเทือนต่อสิทธิมนุษยชน ดังนั้นศาลจึงต้องแน่ใจเสียก่อนว่าจำเลยมีความผิดและเป็นความผิดที่กฎหมายกำหนดโทษไว้ ดังนั้น หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้เช่นนี้โดยอาจมีพยานหลักฐานไม่เพียงพอหรือไม่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ ก็ส่งผลให้บางครั้งจำเลยไม่ได้รับการลงโทษ ส่วนหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นมาตรการทางแพ่งซึ่งหลักในการพิสูจน์ความผิดนั้นจะไม่มากเท่ากับมาตรการทางอาญา กล่าวคือ โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์พยานหลักฐานจนศาลปราศจากข้อสงสัยเพียงแต่ศาลเห็นว่าพยานหลักฐานของโจทก์มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ ศาลก็สามารถตัดสินลงโทษได้ ทั้งนี้เพราะมาตรการทางแพ่งจะเป็นลักษณะของการให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่โจทก์ตามที่โจทก์ต้องเสียหายจากการกระทำของจำเลยซึ่งไม่กระทบบกระเทือนต่อสิทธิมนุษยชน ดังนั้นหากมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ในกฎหมายสิ่งแวดล้อม จำเลยก็จะมีโอกาสได้รับการลงโทษให้เจ็ดหลายได้มากกว่า

2. ความเหมาะสมของบทกำหนดโทษ ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยหลายฉบับมีหมวดที่ว่าด้วยบทกำหนดโทษ เพื่อให้ผู้ที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายได้รับการลงโทษ อย่างไรก็ตาม จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่ากฎหมายบางฉบับโดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติจะมีโทษจำคุกในอัตราค่อนข้างต่ำและบางกรณีกำหนดเพียงอัตราโทษขั้นสูงไว้ ไม่มีอัตราโทษขั้นต่ำ เช่น ระวังโทษจำคุกไม่เกินห้าปี จึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ทำให้ผู้กระทำความเกรงกลัว เพราะศาลอาจลงโทษต่ำกว่านี้ก็ได้ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐาน อีกทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับหากฝ่าฝืนกฎหมายได้นั้นมีจำนวนมหาศาล เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หรือการล่าสัตว์ป่าคุ้มครองเพื่อนำไปขายจึงคิดว่าสมควรที่จะเสี่ยง ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่หากกำหนดหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ในกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะทำให้ศาลสามารถกำหนดค่าเสียหายเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นการลงโทษผู้ก่อความเสียหายที่มีฐานะทางการเงินอยู่ในระดับสูงให้เกิดความเข็ดหลาบ และเมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์กับความเสียหายที่ได้รับมีความไม่คุ้มค่า ก็จะทำให้ผู้ที่ก่อความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเกิดความเกรงกลัว ไม่กล้าฝ่าฝืนกฎหมาย ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้รับความคุ้มครองมากขึ้น

3. ลักษณะของค่าเสียหายเชิงลงโทษกับค่าปรับ แม้ว่าจะมีลักษณะหรือวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ที่คล้ายกันในส่วน คือ การที่ศาลกำหนดให้จำเลยต้องจ่ายค่าปรับหรือต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษก็เนื่องจากพฤติการณ์ของจำเลยนั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมส่วนรวม โดยมุ่งไปที่การคุ้มครองประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก ดังนั้น การที่ศาลจะตัดสินให้รับผิดชอบหรือไม่นั้นจะพิจารณาที่พฤติการณ์ของจำเลยเป็นสำคัญเพื่อกำหนดค่าปรับหรือค่าเสียหายเชิงลงโทษโดยไม่ได้พิจารณาที่ผลความเสียหายที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่แตกต่างคือ ค่าปรับในทางอาญานั้น รัฐกำหนดขึ้นเพื่อให้จำเลยรู้สึกเสียดายและเป็นการลงโทษและป้องปรามการกระทำในลักษณะเดียวกันนี้อีกในอนาคต จึงเป็นเรื่องระหว่างรัฐกับจำเลยโดยรัฐมองว่าการกระทำของจำเลยนั้นส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคม ค่าปรับในทางอาญาจึงตกเป็นของรัฐหรือของแผ่นดินทั้งหมดไม่ว่าจะปรับเป็นจำนวนสูงต่ำเท่าใดก็ตาม และรัฐจะนำไปใช้เพื่อการใดก็ได้ ในขณะที่ค่าเสียหายเชิงลงโทษซึ่งเป็นค่าเสียหายที่จำเลยต้องชดเชยนอกเหนือไปจากความเสียหายที่โจทก์ได้รับนั้น ในส่วนที่เกินความเสียหายจริงนี้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อเยียวยาสังคมด้วย เพราะในกรณีที่ศาลจะกำหนดให้จำเลยต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้น ศาลจะมองว่าพฤติการณ์ของจำเลยนั้น เป็นอันตรายต่อสังคม ทำให้สังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ หรือประชาชนจำนวนมากได้รับความเสียหาย ไม่ใช่เพียงปัจเจกชนเท่านั้น ดังนั้นค่าเสียหายเชิงลงโทษจึงควรต้องกลับคืนสู่สังคมคือนำไปใช้เพื่อเยียวยาความเสียหายของสาธารณะเป็นหลัก อันได้แก่ สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งอาจนำเข้าเป็นกองทุนสิ่งแวดล้อมก็ได้ โดยอาจแบ่งค่าเสียหายเชิงลงโทษส่วนหนึ่งให้กับโจทก์เพื่อเป็นแรงจูงใจให้นำคดีมาฟ้องซึ่งจะต้องไม่มากจนเกินไปจนกลายเป็นการค้าความ ด้วยเหตุนี้ เมื่อค่าเสียหายเชิงลงโทษมุ่งไปที่การเยียวยาสังคมและความเสียหายที่เกิดกับส่วนรวม จึงทำให้สังคมได้รับการเยียวยามากกว่าค่าปรับที่มุ่งไปที่การลงโทษจำเลย เมื่อนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมของไทย ค่าเสียหายส่วนนี้ก็จะช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้ดีขึ้นได้

4. กรณีจำเลยเป็นนิติบุคคล แม้โทษจำคุกในคดีอาญาจะเป็นโทษที่ผู้กระทำความผิดเกรงกลัวมากกว่าโทษปรับ เพราะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในหลาย ๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม โทษจำคุกคงใช้ได้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้นแต่ไม่สามารถใช้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลได้ ทำให้วัตถุประสงค์ทางอาญาที่ต้องการให้ผู้กระทำเช็ดหลาบและป้องปรามการกระทำความผิดในอนาคตไม่บรรลุผล แต่ค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งจึงใช้ได้กับทั้งจำเลยที่เป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล

2.3 เหตุผลที่ควรนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทย

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่าค่าเสียหายเชิงลงโทษมีข้อดีอยู่หลายประการ ซึ่งควรนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมของไทยด้วยเหตุผลดังนี้

1. การก่อให้เกิดความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ทางเสียง หรือการทำลายทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ย่อมส่งผลเสียหายทั้งต่อประชาชนทั่วไปและประเทศชาติ แต่ปัจจุบันการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมไม่ว่าลักษณะของคดีและความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นจะร้ายแรงเพียงใดก็ตาม ศาลก็มักจะมีหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเช่นเดียวกับคดีละเมิด ซึ่งใช้หลักการชดเชยค่าเสียหายตามความเป็นจริง ส่งผลให้ผู้ก่อความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่งไม่เกิดความเกรงกลัว เนื่องจากผู้ก่อความเสียหายเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นผู้ประกอบการที่มีฐานะทางการเงินสามารถจ่ายค่าเสียหายได้โดยไม่เดือดร้อน และยังได้กำไรจากการประกอบการที่ก่อให้เกิดมลพิษอีกด้วย นอกจากนี้ผู้ก่อความเสียหายหรือจำเลยอาจมีความมั่นใจว่าโจทก์ไม่สามารถนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความรับผิดชอบของตนได้ทั้งหมด เพราะพยานหลักฐานส่วนใหญ่อยู่ที่จำเลยนั่นเอง จากช่องว่างของกฎหมายนี้ทำให้บทบัญญัติของกฎหมายไม่อาจช่วยคุ้มครองผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น หากมีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ ผู้กระทำก็อาจเกิดความยับยั้งชั่งใจไม่กระทำความผิดหรือถ้ากระทำผิดไปแล้วก็ต้องมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการกำหนดค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริง เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้กระทำผิดก็จะเกิดความเกรงกลัว เช็ดหลาบและเป็นเยี่ยงอย่างให้แก่บุคคลอื่นที่จะไม่กล้ากระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อมอีก ในส่วนของผู้กระทำผิดคดีสิ่งแวดล้อมทางอาญานั้น แม้ว่าจะได้รับโทษทางอาญาตามฐานความผิด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโทษจำคุกและโทษปรับ แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีกระทำความผิด โดยเฉพาะการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงว่าโทษทางอาญาที่มีอยู่ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมแต่ละฉบับนั้น ไม่ได้ทำให้ผู้กระทำเกิดความหวาดกลัวแต่อย่างใด ซึ่งผู้เขียนก็เห็นว่ากฎหมายหลายฉบับมีอัตราโทษปรับที่ต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่ผู้กระทำจะได้รับ เช่น พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ดังนั้น จึงควรมีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในการกระทำผิดเกี่ยวกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบุกรุกป่าสงวนเพื่อตัดไม้ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจไปขายหรือ ล่าสัตว์ป่าเพื่อลักลอบส่งไปขายยังต่างประเทศ เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับการกระทำนั้น และเกิดความเกรงกลัวไม่กระทำการดังกล่าวอีก

2. การฟ้องเรียกให้รับผิดชอบทำให้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐเสียหายนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 97 กำหนดให้รัฐฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายตามมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย จะเห็นได้ว่าเป็นการชดเชยค่าเสียหายตามความเป็นจริง ซึ่งหากใช้กับคดีละเมิดก็ดูเหมือนว่าจะเป็นธรรมดีแล้ว เพราะผู้เสียหายก็สมควรได้รับประโยชน์มากกว่าการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น แต่ในกรณีของทรัพยากรธรรมชาตินั้นการชดเชยมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติไม่ได้ช่วยทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างสมมาอย่างยาวนานหรือระบบนิเวศที่สมบูรณ์กลับคืนมาได้เหมือนเดิม ค่าเสียหายที่ได้มาเพียงแต่นำไปฟื้นฟูธรรมชาติเท่านั้น ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาอีกนานกว่าจะกลับมาอยู่ในสภาพเดิม ดังนั้นหากกำหนดให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะช่วยให้การกระทำผิดลดน้อยลง เนื่องจากผู้กระทำเกิดความกลัวอันเป็นการป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันค่าเสียหายเชิงลงโทษที่รัฐได้รับก็อาจจะนำมาช่วยฟื้นฟูธรรมชาติได้มากขึ้นด้วย

3. การก่อให้เกิดความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้น ในบางครั้งอาจมีความเสียหายเกิดขึ้นไม่มากนัก ผู้เสียหายจึงไม่ยากฟ้องร้องเพื่อนำคดีขึ้นสู่ศาล เพราะเกรงว่าค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีจะไม่คุ้มกับความเสียหายที่ตนได้รับ ทำให้คดีประเภทนี้ผู้กระทำมักหลุดพ้นจากการถูกดำเนินคดี และอาจยังคงมีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นต่อไปอีก อันจะส่งผลร้ายในระยะยาว แต่หากมีการกำหนดให้ผู้กระทำที่มีเจตนาชั่วร้าย มีพฤติการณ์ที่ไม่ใส่ใจความเดือดร้อนของผู้อื่นต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษด้วย ก็จะเป็นการจูงใจให้ผู้เสียหายฟ้องคดีต่อศาล ส่งผลให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบใช้ทั้งค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้และค่าเสียหายเชิงลงโทษซึ่งจะเป็นการป้องปรามบุคคลอื่นไม่ให้มีพฤติกรรมเช่นเดียวกันอีก

4. ในกรณีที่โจทก์ไม่ได้รับค่าสินไหมทดแทนในจำนวนที่เหมาะสมที่จะสามารถเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมบางประเภทไม่ปรากฏความเสียหายที่แท้จริงให้เห็นชัดเจนในทันที แต่ต้องอาศัยระยะเวลาอันยาวนาน อีกทั้งการขอสงวนสิทธิแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษานั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 444 ก็กำหนดระยะเวลาเพียงภายใน 2 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้นเกินไปสำหรับความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ดังนั้น หากนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้โดยให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบ นอกจากจะทำให้วัตถุประสงค์หลักในการลงโทษผู้กระทำให้เข็ดหลาบและป้องปรามการกระทำนั้น ๆ บรรลุผลแล้ว ค่าเสียหายเชิงลงโทษส่วนหนึ่งที่ผู้เสียหายได้รับอาจนำไปเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมในภายหลังได้อีกด้วย

2.4 บทบาทของค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม

ความเสียหายที่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น มีความสลับซับซ้อนกว่าคดีละเมิดทั่วไป เมื่อพิจารณาจากความร้ายแรงแห่งการกระทำความผิดแล้วพบว่าความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เสียหาย ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากภาวะความเสี่ยงภัยของผู้เสียหายในคดี โคบอลท์-60 ซึ่งปัจจุบันผู้เสียหายเหล่านี้ยังอยู่ในสภาพที่แพทย์กระทรวงสาธารณสุขต้องเฝ้าระวังติดตามความเสี่ยงของอาการผู้เสียหายอยู่ หากพิจารณาจากผู้ก่อภัยแล้ว อยู่ในสภาพที่ได้เปรียบทางด้านสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ บางรายเป็นนิติบุคคล มีผลประกอบการสูงมาก สืบเนื่องจากนโยบายการลงทุนและพัฒนาอุตสาหกรรมจากภาครัฐเป็นแรงกระตุ้นก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในขณะที่แรงจูงใจที่รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมกลับไม่ได้รับการตอบสนองจากผู้ประกอบการเหล่านี้เลย⁴⁶ นอกจากนี้ ในส่วนของความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องโดยผู้กระทำได้รับผลประโยชน์จำนวนมากจากการลักลอบทำลายทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น แต่กลับไม่มีกฎหมายที่มีมาตรการเข้มงวดที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดกลัวที่จะกระทำผิดนั้นได้ ดังนั้น จึงควรมีการนำมาตราการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษตามแนวคิดของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มาใช้ เพื่อลดหรือปรามการกระทำของผู้ก่อภัยเหล่านี้ รวมทั้งรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ในมาตรฐานที่ดี ตลอดจนคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไปด้วย

ค่าเสียหายเชิงลงโทษที่จะนำมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น จะเป็นมาตรการที่เสริมมาตรการทางแพ่งและสร้างความแข็งแกร่งให้แก่มาตรการทางอาญาให้สามารถคุ้มครองผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การจะนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ให้ได้ผลบรรลุตามวัตถุประสงค์นั้นจะต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ไม่ใช่จะนำไปใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้ทุกคดี เพราะความเสียหายและความร้ายแรงตลอดจนพฤติการณ์การกระทำความผิดของผู้กระทำในแต่ละคดีมีความแตกต่างกัน โดยผู้เขียนเห็นว่าควรที่จะพิจารณาที่ตัวผู้กระทำผิดมาเป็นปัจจัยในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ เนื่องจากค่าเสียหายเชิงลงโทษมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้น หากการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไม่ได้ทำให้ผู้กระทำรู้สึกว่าได้รับการลงโทษและเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดอีก วัตถุประสงค์ของการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะเป็นบรรลุผลหรือหากผู้กระทำไม่ได้มีพฤติการณ์ที่ชั่วร้าย ไม่มีเจตนา เพียงแต่ประมาทเลินเล่อธรรมดา เช่นนี้ก็ไม่ควรกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเช่นกันเพราะวัตถุประสงค์ของค่าเสียหายเชิงลงโทษต้องการลงโทษผู้ที่เจตนาหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

⁴⁶ พินิจ นิติวิทยาเทพ ,อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 28, น. 71.

เท่านั้น ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ที่เหมาะสมในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ ผู้เขียนจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

2.5 แนวทางที่เหมาะสมในการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทย

ปัญหาสำคัญที่ประเทศต่าง ๆ มักจะประสบจากการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ นั่นคือการไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนและไม่มีหลักควบคุมความถี่ในการตัดสินและควบคุมจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษที่เกิดขึ้น ทำให้บางครั้งมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นจำนวนมากเกินกว่าวัตถุประสงค์ที่ต้องการลงโทษ ดังนั้น หากประเทศไทยจะนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมก็จำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนมิใช่ว่าจะนำมาใช้ได้กับการกระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมทุกกรณี แต่เพื่อความเหมาะสมและความยุติธรรมแล้วควรจำกัดไว้เพียงบางกรณีที่น่ามาใช้แล้วเกิดบรรลुวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริงและเกิดประโยชน์สูงสุดเท่านั้น โดยยึดเหตุผลเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติและความต้องการให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเข็ดหลาบเป็นพื้นฐานสำคัญ หลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม ผู้เขียนขอเสนอในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.5.1 ประเภทของกฎหมายที่ควรกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

คดีสิ่งแวดล้อมถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งสุขภาพ คุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งนับวันแต่จะถูกทำลายให้ลดน้อยลงไป และปัญหาเหล่านี้ก็ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ผู้กระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติก็มุ่งแสวงหากำไรจากการประกอบกิจการของตนโดยไม่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ตามมา ด้วยเหตุนี้นหากตนต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายทางแพ่งหรือเสียค่าปรับทางอาญาก็ยังคงคุ้มกับกำไรที่ตนได้รับอยู่นั่นเอง ดังนั้น หากปล่อยให้เป็นเช่นนี้ต่อไป ก็ะยังคงมีความเสียหายต่อไปเรื่อย ๆ ผู้กระทำก็ไม่มี ความตระหนักสำนึกหรือใส่ใจในผลเสียหายที่ตนก่อขึ้น อาจเรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มิจืดใจชั่วร้ายแล้ว แม้ว่าลักษณะของการกระทำจะไม่ได้กระทำต่อผู้เสียหายโดยตรงต่างกับการกระทำละเมิดโดยทั่วไปก็ตาม แต่ก็เกิดความเสียหายกับรัฐ สังคมและประชาชนจำนวนมาก จึงสมควรที่จะนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมด้วย เพื่อเป็นการลงโทษจำเลยและป้องปรามไม่ให้ผู้อื่นกระทำเช่นเดียวกันอีก อย่างไรก็ตาม การนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษใช้นั้นควรบัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะเท่านั้น เพราะจากการศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยละเมิด มาตรา 438 เห็นได้ว่าบทบัญญัตินี้ไม่ได้เปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจกำหนด

ค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ หากตีความให้ศาลกระทำได้อีกจะเป็นการขัดต่อหลักกฎหมายละเมิดที่มุ่ง
 ชดเชยความเสียหายที่แท้จริงเป็นสำคัญและขัดต่อระบบกฎหมายซีวิลลอว์ซึ่งเป็นระบบกฎหมายของ
 ประเทศไทย ที่มองเรื่องการชดเชยค่าเสียหายในทางแพ่งกับการลงโทษในทางอาญาแยกต่างหากจาก
 กันอย่างชัดเจน ในขณะที่หลักค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นหลักในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่
 ต่างประเทศนำมาใช้ซึ่งผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษเพิ่มเติมนอกเหนือไปจาก
 ค่าเสียหายที่แท้จริง ดังนั้น กรณีความผิดที่จะกำหนดให้ใช้หลักค่าเสียหายเชิงลงโทษก็ควรจะมีเหตุผล
 เพียงพอ มีความสำคัญและจำเป็นที่จะตอบคำถามได้ว่าหากใช้หลักนี้แล้วจะเกิดประโยชน์มากกว่า
 โทษ ซึ่งคดีสิ่งแวดล้อมก็ถือว่ามีความสำคัญเพียงพอที่จะใช้หลักนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการกำหนดไว้ใน
 กฎหมายพิเศษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ
 สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 , พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติ
 โรงงาน พ.ศ. 2535 หรือพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 จะสอดคล้องกว่า
 เนื่องจากกฎหมายเหล่านี้มุ่งคุ้มครองความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมโดยตรงอยู่แล้ว อีกทั้งหาก
 บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับทั่วไปอาจเกิดปัญหาใน
 การใช้ดุลยพินิจของศาลในอนาคตได้

2.5.2 ลักษณะคดีที่ต้องมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้น สามารถ
 พิจารณาออกได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

- 1) ลักษณะเนื้อหาของคดีสิ่งแวดล้อม
- 2) ลักษณะพฤติการณ์ของผู้ก่อความเสียหาย

1) ลักษณะเนื้อหาของคดีสิ่งแวดล้อม

คดีสิ่งแวดล้อมที่ควรมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษแบ่งเป็น 2 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง จะต้องเป็นคดีที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย
 หรือทรัพย์สินของประชาชนหรือกลุ่มบุคคลจำนวนมากจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษหรือภาวะมลพิษ
 หมายความว่าต้องมีผู้ก่อให้เกิดมลพิษขึ้นไม่ว่าจะเป็นโรงโม่หิน โรงงานระเบิดหิน โรงงาน
 อุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ หรือโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำปล่อยน้ำที่
 ไม่ได้รับการบำบัดตามมาตรฐานลงในแหล่งน้ำ ผู้ประกอบการที่นำขยะไปทิ้งในทะเล การกระทำ
 เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดภาวะมลพิษ และมนุษย์ผู้ซึ่งต้องใช้อากาศหายใจ ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคเป็น
 ผู้มีสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่ต้องได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย
 สุขภาพอนามัย ทรัพย์สิน เช่น คดีการลักลอบปล่อยสารตะกั่วจากโรงแต่งแร่ลงสู่ห้วยคลิตี้ คดีการ

ปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์จากโรงไฟฟ้าถ่านหินที่แม่เมาะ เป็นต้น ซึ่งคดีเหล่านี้เห็นได้ชัดว่ามีประชาชนได้รับความเสียหายเดือดร้อนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น คดีสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อมลพิษและเกิดความเสียหายนี้จึงสมควรที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

ประการที่สอง ได้แก่ คดีที่ผู้กระทำก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเกิดความเสียหายแก่รัฐ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบภายใต้ระบบนิเวศที่สมดุลกัน หากสิ่งใดถูกทำลายและเสียสมดุลไปแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้รัฐยังต้องใช้เวลาและเสียค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูให้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นกลับมามีสภาพเช่นเดิมก็ต้องใช้เวลานานชั่วอายุคนเลยทีเดียว หรืออาจจะไม่สามารถกลับมาเป็นเหมือนเดิมได้อีกหากเป็นทรัพยากรประเภทใช้สิ้นเปลือง เช่น แร่ น้ำมัน หรือเป็นสัตว์ป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เป็นต้น นับว่าความเสียหายเหล่านี้ประเมินค่าไม่ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ก่อความเสียหายในลักษณะนี้ย่อมสมควรได้รับการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

2) ลักษณะพฤติการณ์ของผู้ก่อความเสียหาย

พฤติการณ์ของผู้กระทำความผิดที่สมควรได้รับค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้น ต้องแสดงให้เห็นถึงความชั่วร้ายในจิตใจ มีการกระทำโดยจงใจคือทั้งที่รู้ว่าหากกระทำไปจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น แต่ก็ไม่ได้ใส่ใจกับผลของการกระทำนั้น หรือมีความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ซึ่งเป็นการกระทำที่ขาดความระมัดระวังอย่างมากเรียกได้ว่าเกือบจะเท่ากับการกระทำโดยจงใจ ก็ถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่นำมาเป็นมูลเหตุกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษได้แล้ว ทั้งนี้ หากเป็นความประมาทอย่างธรรมดาหรือเกิดจากความไม่รู้โดยเข้าใจผิดหรือกระทำตามสิทธิที่กฎหมายบัญญัติไว้ ถูกข่มขู่ หรือบุคคลนั้นกระทำโดยสุจริตภายใต้การกระทำตามหน้าที่ หรือสิทธิโดยปราศจากเจตนาอย่างใด ๆ ที่จะข่มขู่หรือหลอกลวง หรือในกรณีที่มีข้อแก้ตัวที่มีเหตุผลเพียงพอสำหรับจำเลย เช่น เกิดจากการยั่วยุหรือเป็นความผิดของใจทักเอง แสดงว่าผู้กระทำไม่ได้มีเจตนาร้ายหรือมีจิตใจชั่วร้าย ผู้กระทำก็ไม่ต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษ เพราะการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นเป็นการกำหนดเนื่องจากพฤติกรรมที่ชั่วร้ายของจำเลยสมควรที่จะได้รับการลงโทษ นอกจากนี้ พฤติกรรมดังกล่าวหากไม่ได้รับการป้องปรามแล้วก็มีความเป็นไปได้ที่พฤติกรรมนั้นจะยิ่งทวีความรุนแรงและมีความถี่ขึ้นเรื่อย ๆ จนอาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยรวม

อย่างไรก็ตาม ควรมีข้อยกเว้นในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของค่าเสียหายเชิงลงโทษถูกกำหนดขึ้นเพื่อการลงโทษ อันเป็นการเสริมมาตรการทางอาญาให้สมบูรณ์และเสริมมาตรการทางแพ่งให้แข็งแกร่ง ดังนั้น หากเพียงใช้มาตรการทางอาญาก็สามารถทำให้ผู้กระทำผิดในคดีนั้นได้รับการลงโทษตามที่สมควรจะได้รับหรือกรณีค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้ก็เป็น

จำนวนมากพอที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกว่าได้รับการลงโทษแล้ว เช่นนี้ก็ไม่ควรกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นการซ้ำเติมอีก ทั้งนี้เพื่อให้มีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้เฉพาะกรณีที่เป็นจริง ๆ เท่านั้น

2.5.3 การประเมินค่าเสียหายเชิงลงโทษ

จากการที่ได้ศึกษาแนวทางในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษของประเทศสหรัฐอเมริกา มาแล้วนั้น พบว่าลูกขุนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ แต่เนื่องจากลูกขุนเป็นบุคคลธรรมดาซึ่งอาจมีอคติในการพิจารณาคดี ศาลของประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้กำหนดปัจจัยต่าง ๆ ในการพิจารณาค่าเสียหายเชิงลงโทษ เพื่อเป็นแนวทางให้ลูกขุนสามารถประเมินค่าเสียหายเชิงลงโทษได้อย่างรอบคอบ เหมาะสม และเป็นธรรม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าควรจะนำปัจจัยเหล่านี้มาปรับใช้ในการประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของค่าเสียหายเชิงลงโทษได้อย่างแท้จริง โดยผู้เขียนได้แบ่งปัจจัยต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้ศาลต้องกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเพิ่มขึ้นและปัจจัยที่อาจทำให้ศาลกำหนดจำนวนน้อยลง ดังนี้

ก) ปัจจัยที่ทำให้ศาลกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเพิ่มขึ้น

(1) พฤติกรรมที่ชั่วร้ายของจำเลย

พฤติกรรมของจำเลยเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาใช้กำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ โดยจะพิจารณาจากระดับความร้ายแรงของพฤติกรรมนั้น ๆ หากเป็นกรณีกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อมโดยจงใจ ก็อาจนำพฤติกรรมของจำเลยที่ชั่วร้าย ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย และไม่แยแสใส่ใจต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมของผู้อื่น หรือจงใจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติซึ่งทำให้รัฐเสียหาย เป็นลักษณะของการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงว่าบุคคลอื่นที่ได้รับผลกระทบนั้นจะได้รับความเดือดร้อนเพียงใดมาใช้ประเมินด้วย เช่น ผู้ประกอบการจงใจไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในโรงงานของตนเพื่อให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าถูกลง เป็นต้น แต่หากเป็นการกระทำผิดโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ก็อาจนำความสะเพร่าไม่ใช้ความไตร่ตรอง หรือความที่รู้ว่าอาจจะเกิดความเสียหายขึ้นได้ แต่ก็ยังคงกระทำการนั้นต่อไป แสดงให้เห็นถึงความไม่ใส่ใจถึงผลจากการกระทำของตนมาพิจารณาประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษด้วย

(2) ความร้ายแรงของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ

เป็นการนำเอาผลร้ายหรือความร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมาพิจารณากำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ เนื่องจากส่วนใหญ่การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับการก่อกมลพิษนั้นจะส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัยของประชาชนจำนวนมาก

มาก ซึ่งอาจต้องมีการรักษาต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานแม้ว่าคดีจะเสร็จสิ้นไปแล้วผู้เสียหายก็ยังคงต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาตัวต่อไปหรือบางครั้งรัฐก็ต้องช่วยเหลือเรื่องค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ ดังนั้น ยิ่งมีความเสียหายร้ายแรงมากเท่าไร ผู้กระทำผิดก็สมควรต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการลงโทษจำเลย และนำค่าเสียหายส่วนนี้มาชดเชยให้กับผู้เสียหายและรัฐที่ต้องเสียไป อีกทั้งทำให้หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายสัมฤทธิ์ผลด้วย

(3) ผลประโยชน์ที่จำเลยได้รับจากการกระทำผิด

การกระทำผิดในคดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ผู้กระทำมักกระทำไปเพราะเห็นแก่ประโยชน์ที่ตนจะได้รับมากกว่าความเสียหายที่ผู้อื่นได้รับจากการกระทำของตน คดีบางประเภทก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลแก่จำเลย แต่ในทางกลับกันความเสียหายที่โจทก์ได้รับอาจเป็นจำนวนที่ไม่มากมายเท่าใดนัก ดังนั้น หากศาลจะกำหนดเพียงค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้ อาจทำให้ผู้กระทำผิดไม่มีความเข็ดหลาบแต่ถ้านำประโยชน์ที่ผู้กระทำได้รับจากการกระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติมาประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษจะทำให้จำเลยเกิดความเกรงกลัวการสูญเสียผลประโยชน์มากยิ่งขึ้น เช่น การนำจำนวนกำไรที่ผู้ประกอบการได้รับจากการที่ไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำลงมาคิดค่าเสียหายเชิงลงโทษ หรือการคิดค่าเสียหายเชิงลงโทษจากราคาทรัพยากรธรรมชาติหรือสัตว์ป่าที่จำเลยลักลอบนำไปขาย ซึ่งค่าเสียหายเหล่านี้เป็นค่าเสียหายเพิ่มเติมนอกเหนือจากค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้

(4) ระยะเวลาการกระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อม

บางกรณีแม้พฤติกรรมที่แสดงออกไปอาจไม่สามารถสื่อได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ชั่วร้าย แต่ความต่อเนื่องที่จำเลยได้กระทำความผิดนั้นมาเป็นระยะเวลานานนั้นกลับสามารถแสดงให้เห็นเป็นที่ชัดเจนว่า จำเลยได้ตั้งใจและตั้งใจกระทำผิดอย่างต่อเนื่องโดยเพิกเฉยกับความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น เพียงเท่านั้นก็ถือว่าพฤติกรรมของจำเลยมีความชั่วร้ายมากเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงควรนำมาเป็นปัจจัยหนึ่งของการประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ

(5) ฐานะทางการเงินของจำเลย

ในประเด็นนี้ยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ในกฎหมายต่างประเทศว่าควรนำฐานะทางการเงินของจำเลยมาใช้พิจารณาประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษหรือไม่ เนื่องจากคู่กรณีแต่ละฝ่ายควรอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกันและไม่ควรเกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกันในการชดเชยค่าเสียหาย แต่เนื่องจากค่าเสียหายเชิงลงโทษมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษและป้องปรามผู้กระทำผิด ดังนั้น หากจำเลยมีฐานะทางการเงินที่ร่ำรวย แต่มิได้นำฐานะทางการเงินมาใช้พิจารณา จำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษอาจไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในการลงโทษและมีอาจป้องปรามจำเลยได้ สำหรับแนวทางในการ

นำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรนำฐานะทางการเงินของจำเลยมาพิจารณาด้วย เพราะจำเลยส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการหรือนายทุนที่มีฐานะทางการเงินดีอยู่แล้ว หากนำมาเป็นปัจจัยในการประเมินค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะทำให้จำเลยเกิดความกลัวและเซ็ดหลาบมากขึ้นเพราะจะเกิดผลกระทบต่อนตนเองโดยตรง

ข) ปัจจัยที่ทำให้ศาลกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษน้อยลง

(1) การที่จำเลยได้กระทำการเพื่อบรรเทาความเสียหาย

หากการกระทำใดเมื่อได้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแล้ว จำเลยได้เข้ามาช่วยเยียวยาจนทำให้ผู้เสียหายได้รับความเสียหายลดน้อยลงไป การบรรเทาความเสียหายเหล่านี้จะถูกนำเข้ามาประกอบการพิจารณา โดยอาจมีการลดหย่อนจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษลงตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย เช่น ในกรณีเรือบรรทุกน้ำมันเอกซอนของประเทศสหรัฐอเมริกาประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงทำให้น้ำมันรั่วไหลลงสู่ท้องทะเล เกิดความเสียหายแก่ประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก แต่บริษัทเอกซอนได้บรรเทาความเสียหายโดยจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้กับผู้ที่ได้รับอันตรายต่อสุขภาพและจัดการทำความสะอาดหรือคลีนอัฟในบริเวณที่เกิดมลภาวะอย่างรวดเร็ว ทำให้ศาลนำมาเป็นปัจจัยหนึ่งในการพิจารณาลดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษให้แก่บริษัทเอกซอน

(2) ผู้เสียหายมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหาย

ปัจจัยที่นำมาใช้ประเมินจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ ไม่ได้มีเพียงแต่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจำเลยเท่านั้น หากในกรณีใดที่ผู้เสียหายมีส่วนทำให้เกิดความเสียหายขึ้น ข้อมูลเหล่านั้นก็สมควรนำมาใช้ลดหย่อนจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษให้แก่จำเลยได้เช่นเดียวกัน

2.5.4 จำนวนของค่าเสียหายเชิงลงโทษ

การกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษถือเป็นหลักเกณฑ์ที่จำเป็นอย่างยิ่งหากต้องการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม เนื่องจากปัจจุบันมีคดีสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมากมายทั้งการก่อให้เกิดมลพิษต่าง ๆ และการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีแนวโน้มว่าคงจะต้องมีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้หลายคดี เพื่อลงโทษจำเลยและคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าไม่มีการวางหลักเกณฑ์เพื่อควบคุมจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษแล้ว ศาลก็อาจกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและขัดต่อวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการเพียงแต่ลงโทษให้จำเลยเซ็ดหลาบเท่านั้น ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรมีการกำหนดเพดานสูงสุดของค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ในกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติแต่ละฉบับเพื่อมิให้ศาลกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษเท่าใดก็ได้ไม่จำกัด โดยนำค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้มาเป็นฐานในการคำนวณค่าเสียหายเชิงลงโทษ คือ นำค่าเสียหายที่

พิสูจน์ได้มาคูณกับจำนวนเท่าที่เหมาะสม สำหรับอัตราเท่าที่เหมาะสมต่อการนำมาใช้เพื่อหาอัตราชั้นสูงสุดของจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นในกฎหมายพิเศษของไทยมีจำนวน 3 ฉบับที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ ได้แก่ พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545⁴⁷ พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551⁴⁸ ซึ่งทั้งสอง

⁴⁷ พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 มาตรา 13 “ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเมื่อมีการฟ้องคดีตาม มาตรา 8(2) ศาลมีอำนาจกำหนดตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(1) นอกจากกำหนดค่าสินไหมทดแทนเฉพาะในความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าคืนผลประโยชน์ที่ได้จาก หรือเนื่องจากการละเมิดโดยคิดรวมเข้าไปในค่าสินไหมทดแทนได้

(2) ในกรณีที่ไม้อาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนตาม (1) ได้ ให้ศาลกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควร

(3) ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานชัดแจ้งว่าการละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า เป็นการกระทำโดยจงใจหรือมีเจตนากลับแก่ง เป็นเหตุให้ความลับทางการค้าดังกล่าวสิ้นสภาพการเป็นความลับทางการค้า ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ละเมิดจ่ายค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนที่ศาลกำหนดตาม (1) หรือ (2) ได้ แต่ต้องไม่เกินสองเท่าของค่าสินไหมทดแทนตาม (1) หรือ (2)”

⁴⁸ พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ.2551 มาตรา 11 “นอกจากค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ศาลมีอำนาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ด้วย

(1) ค่าเสียหายสำหรับความเสียหายต่อจิตใจอันเป็นผลเนื่องมาจากความเสียหายต่อร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยของผู้เสียหาย และหากผู้เสียหายถึงแก่ความตาย สามี ภริยา บุพการี หรือผู้สืบสันดานของบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าเสียหายสำหรับความเสียหายต่อจิตใจ

(2) หากข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ประกอบการได้ผลิต นำเข้า หรือขายสินค้าโดยรู้อยู่แล้วว่าสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย หรือมิได้รู้เพราะความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือเมื่อรู้ว่าสินค้าไม่ปลอดภัยภายหลังจากการผลิต นำเข้า หรือขายสินค้านั้นแล้วไม่ดำเนินการใด ๆ ตามสมควรเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบการจ่ายค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริงที่ศาลกำหนดได้ตามที่ศาลเห็นสมควร แต่ไม่เกินสองเท่าของค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริงนั้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ

ฉบับต่างก็กำหนดไว้เท่ากับสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริง ส่วนอีกฉบับหนึ่งคือพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 แม้จะกำหนดไว้เท่ากับสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงเช่นกัน แต่หากค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดมีจำนวนไม่เกินห้าหมื่นบาท ศาลก็สามารถกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ไม่เกินห้าเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริง⁴⁹ ในความเห็นของผู้เขียนเห็นว่ากรณีการกระทำ ความผิดต่อสิ่งแวดล้อมนั้นจำนวนสองเท่าอาจจะต่ำเกินไป เนื่องจากในบางคดีอาจเกิดความเสียหายไม่มากนักแต่ผู้กระทำแสดงให้เห็นถึงความจงใจและการมีเจตนาที่ชั่วร้าย การกำหนดเพียงสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงอาจไม่ทำให้ผู้กระทำเกิดความเข็ดหลาบ แต่อัตราที่เหมาะสมควรเป็นสามเท่า เพราะจะทำให้ผู้กระทำเกิดความเข็ดหลาบ รู้สึกว่าได้รับการลงโทษได้มากกว่า แล้วยังเป็นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติทางอ้อมด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกฎหมาย CERCLA (The Comprehensive Environment Response Compensation and Liability Act) ซึ่งเป็นกฎหมาย

เช่น ความร้ายแรงของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ การที่ผู้ประกอบการรู้ถึงความไม่ปลอดภัยของสินค้า ระยะเวลาที่ผู้ประกอบการปกปิดความไม่ปลอดภัยของสินค้า การดำเนินการของผู้ประกอบการเมื่อทราบว่าสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย ผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับ สถานะทางการเงินของผู้ประกอบการ การที่ผู้ประกอบการได้บรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ตลอดจนการที่ผู้เสียหายมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหายด้วย”

⁴⁹ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 42 “ถ้าการกระทำที่ถูกร้องเรียนเกิดจากการที่ผู้ประกอบการกระทำความผิดโดยเจตนาเอาเปรียบผู้บริโภคโดยไม่เป็นธรรมหรือจงใจให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงไม่นำพาต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้บริโภคหรือกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อความรับผิดชอบในฐานะผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันยอมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ประกอบการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้บริโภค ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบการจ่ายค่าเสียหายเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดได้ตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเสียหายที่ผู้บริโภคได้รับ ผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับ สถานะทางการเงินของผู้ประกอบการ การที่ผู้ประกอบการได้บรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ตลอดจนการที่ผู้บริโภคมมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหายด้วย

การกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลมีอำนาจกำหนดได้ไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนด แต่ถ้าค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนดมีจำนวนเงินไม่เกินห้าหมื่นบาท ให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษได้ไม่เกินห้าเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงที่ศาลกำหนด”

สิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกาว่าด้วยความรับผิดชอบ การชดเชย และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม ซึ่งได้กำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้สามเท่าเช่นกัน อย่างไรก็ตาม จำนวนอัตราสามเท่านี้เป็นการกำหนดเพดานสูงสุดไว้เท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงศาลอาจใช้ดุลพินิจพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการประเมินและกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษน้อยกว่านี้ก็ได้

2.5.5 การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

การกำหนดค่าเสียหายของเอกชนและค่าเสียหายของรัฐมีลักษณะของความเสียหายที่แตกต่างกัน ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าให้ผู้เสียหายนั้นสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายประเภทใดได้บ้าง ดังนั้น การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะแตกต่างกันด้วยเพราะมาจากฐานในการคิดที่ไม่เหมือนกัน จึงแบ่งการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษออกได้เป็น 2 กรณี ดังนี้

2.5.5.1 กรณีเอกชนเป็นผู้เสียหาย

ในกรณีที่เอกชนเป็นผู้ได้รับความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม เช่น เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกายจากมลพิษตามมาตรา 96 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษจะพิจารณาจากความเสียหายที่เอกชนได้รับเป็นหลัก คือมองว่าประชาชนหรือเอกชนเสียหายเพียงใด ไม่ใช่มองว่าสิ่งแวดล้อมเสียหายเพียงใด แม้ว่าลำดับของความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติก่อน แล้วจึงส่งผลกระทบต่อประชาชนหรือเอกชนให้ได้รับความเสียหายก็ตาม ทั้งนี้เพราะหลักกฎหมายแห่งทั่วไปย่อมต้องให้ผู้เสียหายหรือโจทก์ผู้ฟ้องคดีได้รับการชดเชยค่าเสียหายเฉพาะในส่วนที่ตนเสียหายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ แม้จะเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติด้วย ก็ไม่ต้องนำมาคำนวณเพื่อชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่โจทก์หรือเอกชนแต่อย่างใด มิฉะนั้นแล้วก็จะกลายเป็นประชาชนที่ได้รับผลกระทบต่างแย่งกันฟ้องเพื่อต้องการค่าเสียหายเชิงลงโทษที่คิดจากฐานความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นมูลค่าสูง

ดังนั้น ในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษกรณีเอกชนเป็นผู้เสียหายหรือผู้ฟ้องคดีจึงต้องพิจารณาจากความเสียหายที่แท้จริงที่เอกชนแต่ละคนได้รับเป็นราย ๆ ไปมาเป็นฐานในการคำนวณค่าเสียหายเชิงลงโทษ ส่วนจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษจะคูณให้กี่เท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงนั้นก็ให้ศาลพิจารณาจากพฤติการณ์และลักษณะการกระทำความผิดของจำเลย กรณีนี้ก็จะทำให้บุคคลแต่ละคนที่เป็นโจทก์ได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหายเชิงลงโทษไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความเสียหายที่แต่ละคนได้รับ ทำให้เกิดความเป็นธรรมและสังคมไม่เกิดความวุ่นวายตามมา

2.5.5.2 กรณีรัฐเป็นผู้เสียหาย

ในคดีสิ่งแวดล้อมที่รัฐเป็นผู้เสียหายนั้น การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะคิดจากฐานของความเสียหายของรัฐ เช่น ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

แห่งชาติ พ.ศ.2535 ค่าเสียหายของรัฐ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษ ตามมาตรา 96 วรรคสอง และมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหาย ตามมาตรา 97 เนื่องจากรัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในชาติ ผู้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสียหายจึงต้องชดเชยค่าเสียหายให้รัฐ หากพระราชบัญญัติบัญญัติให้ศาลสามารถกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ ก็จะนำค่าเสียหายของรัฐเหล่านี้มาเป็นฐานแล้วคูณจำนวนเท่าตามที่ศาลกำหนดให้เป็นจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษแยกต่างหากจากค่าเสียหายที่แท้จริงอีกจำนวนหนึ่ง

2.5.6 ผู้ได้รับประโยชน์จากค่าเสียหายเชิงลงโทษ

ในคดีสิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งผู้ที่ได้รับประโยชน์จากค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็น 2 กรณี ได้แก่

1. คดีการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม คดีประเภทนี้สร้างความเสียหายให้กับชีวิตร่างกาย และสุขภาพอนามัยของประชาชนจำนวนมากและผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลอย่างต่อเนื่อง บางครั้งใช้ระยะเวลานาน ซึ่งค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้อาจไม่เพียงพอต่อค่าเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น หากประชาชนผู้ได้รับความเสียหายเป็นผู้ฟ้องคดี ก็จะได้รับค่าเสียหายเชิงลงโทษส่วนหนึ่งซึ่งจะช่วยบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ แต่หากกรณีนี้รัฐเป็นผู้ฟ้องคดี ค่าเสียหายเชิงลงโทษก็จะตกเป็นของรัฐ ซึ่งรัฐอาจนำเข้ากองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้

2. คดีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คดีที่ผู้กระทำทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาตินั้น มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้ผู้กระทำผิดชดเชยค่าเสียหายให้แก่รัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่สามารถฟ้องคดีประเภทนี้ได้แก่รัฐเท่านั้น ดังนั้น หากมีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ รัฐก็จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ในส่วนนี้ ซึ่งถึงแม้ว่าค่าเสียหายเชิงลงโทษจะเป็นจำนวนมากเพียงใดก็ไม่สามารถทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศที่สูญเสียไปแล้วหรือสัตว์ป่าที่ถูกล่าจนสูญพันธุ์ไปกลับคืนมาสมบูรณ์อย่างเดิมได้เพราะส่วนใหญ่ต้องใช้ระยะเวลานานหลายสิบปีหรืออาจจะไม่สามารถกลับมาเหมือนเดิมได้อีก แต่อย่างน้อยค่าเสียหายเชิงลงโทษที่รัฐได้รับไปก็อาจนำไปเป็นต้นทุนในการตระเตรียมมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติให้เข้มงวดขึ้น

2.5.7 การนำค่าเสียหายเชิงลงโทษไปใช้กับบุคคลอื่น

กรณีความรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษของบุคคลอื่นที่ไม่ได้ก่อความเสียหาย ตามปกติเมื่อ บุคคลใดทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่น บุคคลนั้นก็ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนเองโดยต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย แต่มีบางกรณีที่บุคคลที่มีได้กระทำความเสียหายต่อผู้อื่นแต่

จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน เช่นนี้บุคคลเหล่านั้นจะต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษที่มาจากพฤติกรรมอื่น ชั่วร้ายของผู้อื่นด้วยหรือไม่ ประเด็นนี้แยกได้เป็น 3 กรณี ได้แก่

1) กรณีลูกจ้างก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปล่อน้ำเสียที่ไม่ได้รับการบำบัดลงไปในแม่น้ำลำคลอง นายจ้างก็ต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษด้วย เพราะจะทำให้นายจ้างเกิดความรอบคอบในการควบคุมดูแลลูกจ้างของตนไม่ให้เกิดความเสียหาย แต่ก็สามารถไปไล่เบี้ยคืนจากลูกจ้างได้เช่นกัน

2) กรณีมีการประกันภัยความรับผิด หากผู้ที่ก่อความเสียหายประกอบกิจการโรงงานต่าง ๆ ย่อมมีความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ กิจกรรมภายในโรงงานหรือการดำเนินการอาจก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ทางเสียง ฯลฯ ได้ ไม่ว่าผู้กระทำจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าผู้กระทำก่อให้เกิดความเสียหายโดยมีพฤติกรรมที่ชั่วร้ายใส่ใจแต่ผลประโยชน์ของตน หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงจนทำให้ศาลกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษแล้ว แม้ว่าการทำประกันภัยจะเป็นวิธีบริหารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง แต่ผู้ก่อความเสียหายที่ประกอบกิจการในลักษณะนี้ ผู้เขียนเห็นว่าไม่สามารถที่จะประกันความรับผิดในค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อมก็เพื่อต้องการลงโทษผู้กระทำให้เกิดความเกรงกลัวและเข็ดหลาบ ไม่ให้ผู้อื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่าง และผลที่ตามมาก็คือสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติก็จะได้รับความคุ้มครองไปด้วยจากมาตรการที่ใช้เป็นเครื่องมือในการลงโทษผู้กระทำ ดังนั้น หากให้ประกันภัยความรับผิดในค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ ผู้กระทำก็จะไม่รู้สึกลัวว่าตนถูกลงโทษ คิดว่าหากมีการฟ้องคดีและศาลกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษแล้วอย่างไรก็ต้องมีบริษัทประกันภัยมารับผิดแทน กรณีนี้นอกจากจะทำให้วัตถุประสงค์ของการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไม่บรรลุผลแล้ว สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีความเสี่ยงที่จะถูกทำลาย ทำให้เสียหายต่อไปด้วย

3) กรณีผู้ก่อความเสียหายเสียชีวิต สามารถบังคับเอาค่าเสียหายเชิงลงโทษจากกองมรดกของผู้ก่อความเสียหายได้ เนื่องจากที่กล่าวมาแล้วว่าค่าเสียหายเชิงลงโทษมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษผู้กระทำ ความผิดและป้องปรามมิให้คนในสังคมถือเอาพฤติกรรมที่ชั่วร้ายนั้นเป็นเยี่ยงอย่าง แม้ว่าผู้ก่อความเสียหายเสียชีวิตไปแล้วและโจทก์ฟ้องบังคับเอาค่าเสียหายเชิงลงโทษจากกองมรดกของผู้นั้น การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในกรณีนี้จะไม่สามารถทำให้ผู้ก่อความเสียหายรู้สึกเข็ดหลาบ แต่ยังคงบรรลุวัตถุประสงค์ในการป้องปรามมิให้คนในสังคมถือเอาพฤติกรรมนั้นเป็นเยี่ยงอย่างได้ อีกทั้งไม่ถือว่าทายาทเป็นผู้ต้องรับผิดแทนผู้ก่อความเสียหายเพราะเป็นการบังคับเอาจากกองมรดกของผู้ก่อความเสียหาย มิใช่ทรัพย์สินของทายาท

ดังนั้น จากแนวทางต่าง ๆ ในการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เนื้อหาของบทบัญญัติจึงควรมีใจความสำคัญ ดังนี้

“ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้ใดกระทำการโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและต่อชีวิตร่างกาย หรือสุขภาพอนามัยของประชาชนจำนวนมาก หรือทำการบุกรุก ทำลาย ทำให้สูญหายเสียหายซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเพิ่มเติมนอกเหนือจากค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้เพื่อเป็นการลงโทษตามที่ศาลเห็นสมควร แต่ไม่เกินสามเท่าของค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ ได้แก่ พฤติการณ์ที่ชั่วร้ายของจำเลย ความร้ายแรงที่ผู้เสียหายได้รับ ระยะเวลาของการกระทำความผิด ผลประโยชน์ที่จำเลยได้รับ ฐานะทางการเงินของจำเลย ตลอดจนการที่จำเลยกระทำการเพื่อบรรเทาความเสียหาย และการที่ผู้เสียหายมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหายด้วย

ความรับผิดในค่าเสียหายที่กล่าวมาในวรรคก่อนนั้น หากผู้ต้องรับผิดได้รับการลงโทษตามกฎหมายอาญา หรือรับผิดในค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายเพียงพอแก่พฤติการณ์ที่ร้ายแรงของผู้แล้ว ศาลจะไม่กำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษก็ได้”

จะเห็นได้ว่าหากมีการบัญญัติกฎหมายในลักษณะดังกล่าวก็จะเป็นประโยชน์ต่อการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นการบรรเทาความเสียหายที่เกิดกับประชาชนด้วย ทั้งนี้ อาจนำบทบัญญัติในลักษณะนี้ไปบัญญัติไว้ในกฎหมายแม่บทที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในภาพรวมก็ได้ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

จากการศึกษาการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทยในบทนี้ ทำให้ผู้เขียนเห็นว่าหลักดังกล่าวจะมีบทบาทมากในการลงโทษผู้ก่อความเสียหายให้ชัดหลาบและเป็นเยี่ยงอย่างให้บุคคลอื่นไม่กล้ากระทำเช่นเดียวกันอีก อีกทั้งยังคุ้มครองประชาชนและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยด้วย ดังนั้น การพิจารณาว่าหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษเหมาะสมและมีประโยชน์กับกฎหมายไทยหรือไม่นั้น จึงไม่ควรพิจารณาเพียงเหตุผลในเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ควรศึกษาถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการนำหลักดังกล่าวมาใช้ รวมถึงผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้กับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยเพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์ถึงผลได้ผลเสียที่เกิดขึ้นและพิจารณาได้ว่าหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้นเหมาะสมในการนำมาใช้หรือไม่